

LEDA-Nyt nr. 56 – December 2013

ISSN 1603-7006 Redigeret af Sussi Olsen, Anita Ågerup Jervelund og Merete Korvenius Jørgensen

Meddelelser fra bestyrelsen	s. 2
Jubilæum	s. 3
Programmet med abstracts	s. 3
Hvad ændrede den danske leksikografiske verden fra begyndelsen af 80'-erne og frem til stiftelsen af foreningen LEDA?	s. 6
Løst og fast – LEDA 25 år – lyst og fest	s. 11
Indtryk fra LEDAs 25-års-jubilæumsfest	s. 16
Betydningsangivelser i Retskrivningsordbogen 2012 – replik til Pingpong om Retskrivningsordbogen 2012, LEDA-Nyt nr. 55 – marts 2013	s. 18
Anmeldelse af Fransk-Dansk Ordbog	s. 25
Kend din leksikograf!	s. 31
Moths Ordbog online	s. 34
Mindeord	s. 36
COST and benefit - et europæisk netværk for e-lexicography	s. 37
Appendiks til anmeldelse af Fransk-Dansk Ordbog	s. 38

Medlemsmøde

Ordbog over det norrøne prosasprog 2004-2014 - fra trykt udgave til netversion

v. Simonetta Battista og Ellert Thor Johannsson

Onsdag d. 5. februar 2014 kl. 15.00

Københavns Universitet Amager,
lokale følger senere

Alle er velkomne
Der serveres kaffe og te i pausen

Meddelelser fra bestyrelsen

Imellem hvert nyhedsbrev lægges nyheder på vores hjemmeside: <http://leksikografer.dk>.

Alle billeder fra jubilæet gengivet her i bladet er taget af Lena Wienecke Andersen.

LEDA-Nyt udgives af Foreningen af Leksikografer i Danmark (LEDA) og udkommer to gange om året. LEDA-Nyt udsendes fast til LEDA's medlemmer, og ældre numre af tidsskriftet kan desuden downloades fra LEDA's hjemmeside (www.leksikografer.dk).

Bidrag til næste nyhedsbrev sendes til formanden inden 1. marts 2014.

Dette nummer er redigeret af Sussi Olsen, Anita Ågerup Jervelund samt Merete Korvenius Jørgensen

LEDA er en forening der fungerer som forum for praktisk og videnskabeligt ordbogsarbejde og ledes af en bestyrelse, som frem til næste generalforsamling består af:

Sussi Olsen (KU, Center for Sprogteknologi), formand, saolsen@hum.ku.dk

Merete K. Jørgensen (DSL), næstformand, mkj@dsl.sk

Anita Ågerup Jervelund (Dansk Sprognævn), kasserer, aagerup@dsn.dk

Lena Wienecke Andersen (KU, Nordisk Forskningsinstitut), wienecke@hum.ku.dk

Jacqueline Levin (Ordbogen A/S), jrl@ordbogen.com

Lotte Follin (Gyldendal), lotte_follin@gyldendal.dk

Thomas Troelsgård (DSL), tt@dsl.dk

Kontingent for medlemskab af Foreningen af Leksikografer i Danmark (LEDA) 125,- DKK (kan indbetales via netbank: reg.nr. 1551, kontonr. 1391968).

Kontingent for medlemskab af Nordisk Forening for Leksikografi (NFL) 190,- DKK (200,- NOK)

Henvendelse vedrørende indmeldelse og adresseændring sker til foreningens kasserer. Øvrige henvendelser rettes til formanden.

Fra LEDAs 25-års-jubilæum

Program til LEDAs 25-års-jubilæum

d. 19. september 2013

Sted: Gyldendal, Klareboderne 3

14:00 **Velkomst v. formanden**

14:05 **Pia Jarvad, Dansk Sprognævn: Leda og ordbogsarbejdet i 25 år**

I mit indlæg vil jeg fortælle om Ledas opståen, navnet som ikke blev SLID (sammenslutningen af leksikografer i Danmark), den første formand som blev en kvinde, og om den tid hvor ordbogsarbejde ansås for et håndværk, i de bedste ordbøger et kunsthåndværk. Nye tider og ikke mindst ny teknologi har givet mulighed for en videnskabeliggørelse af ordbogsarbejdet med nye neolatinske termer og teoretiske overbygninger som gør et arbejde til et fag med egen forskning. Mere ny teknologi er på vej, den traditionelle ordBOG er på vej ud sammen med den historiske ordbog og samtidsordbogen. Den nye fokusering på brugeren og den deraf følgende atomistiske redigering af enkeltord vil jeg drøfte konsekvenserne af.

14:40 **Ebba Hjorth, DSL: Hvad ændrede den danske leksikografiske verden fra begyndelsen af 80'erne og frem til stiftelsen af foreningen LEDA?**

Hvordan blev ordbogsarbejde en disciplin som man kunne have lyst til at beskæftige sig med, og som det var værd at samles om i en forenings rammer?

15:00 **Henrik Holmboe: Løst og fast – LEDA 25 år – lyst og fest.**

Et blik på de sidste ca. 250 år på dansk leksikografi vil efterlade det indtryk, at der er nogle ret faste bestanddele, velkonsoliderede og grundige, som det er let at få øje på, og så er der nogle løse, ikke så forudsigelige, måske lidt husflidsprægede og undertiden næsten usynlige. For begge kategoriers vedkommende kunne det være interessant at se på, hvem der til de forskellige tider har rekvireret ordbogsværker. En opgave også for de næste 25 år bliver bl.a. de smalle, lidt prestigeløse indvandrerordbøger, der godt kunne have behov for en professionel indsats; vi bør ikke byde de svageste sprogbrugere de dårligste hjælpemidler.

15:20 **Kaffe og kage**

16:00 **Sanni Nimb, DSL: *Begrebsordbogen***

I Den Danske Begrebsordbog præsenteres danske ord i grupper ud fra deres betydning. Bogen indeholder ca. 200.000 ord og vendinger til sproglig inspiration: et dækkende udtryk, det rette udtryk, yndlingsudtryk, livord, sprogblomster, nysprog, eufemismer, superlativer, modeord, buzzword, signalord, nøgleord, fyord, tabuord, fremmedord, kraftudtryk, bandeord, hånsord, smædeord, slang, argot, jargon og meget mere. Også udråbsord og talemåder er repræsenteret i stort omfang. Arbejdet med ordbogen nærmer sig sin afslutning, og i foredraget vises udvalgte eksempler fra nogle af de ca. 1000 afsnit.

16:10 **Asgerd Gudiksen og Henrik Hovmark: *Ømålsordbogen. En sproglig-saglig ordbog over dialekterne på Sjælland, Lolland-Falster, Fyn og omliggende øer.***

Ømålsordbogen er en stor videnskabelig dokumentationsordbog der dækker perioden ca. 1750-1945 med hovedvægten på perioden 1850-1920. Ordbogen redigeres af medarbejdere ved Afdeling for Dialektforskning, Københavns Universitet. Den bygger først og fremmest på afdelingens egne kilder: optegnelser med dialekttalende meddelere, spørgelistebesvarelser og båndoptagelser. Ømålsord-bogen er en form for sprogbeskrivelse i ordbogsform og giver detaljerede beskrivelser af udtale, bøjning, syntaks, fraseologi, betydning og brug. Et særkende er ordbogens leksikonafsnit der beskriver arbejdsgange, redskaber, traditioner eller lege inden for periodens bonde- og fiskerkultur under udvalgte hovedord, fx *høst, kærne, bage, drivgarn, fastelavn, klink, langbold* – med systematisk henvisning til den folkelige terminologi. Ordbogen rummer også en del folkløst stof: ordsprog, rim og remser, gåder, folketro, leverejler m.m. Første bind udkom i 1992, og siden er der udkommet et bind hvert andet år. Bind 11 (*kurv-lindorm*) udkom i starten af 2013. I vores præsentationen vil vi vise spændvidden i ordbogens stof ved eksempler der passer til den festlige lejlighed.

16:20 **Carsten Hansen, Martin Hansen og Jessie Nielsen, Ordbog over Dansk Talesprog: *Et talesprogsbaseret lemmabegreb***

Lemmabegrebet i en korpusbaseret talesprogsordbog må nødvendigvis tænkes radikalt anderledes end det traditionelle lemmabegreb i den skriftsprogsbaserede leksikografi. På ODT er det vores grundantagelse at alle auditive og visuelle registrerbare størrelser med interaktionel forankring er lemmakandidater. Kom og hør!

16:30 **Thomas Troelsgård, Ordbog over Dansk Tegnsprog: *Kommer næse før lillefinger?***

Søgning og sortering i Ordbog over Dansk Tegnsprog. Dansk Tegnsprog har ingen skriftnorm. Det rejser en række problemer i forbindelse med tilrettelæggelsen af søgefunktionerne i en digital tegnsprogsordbog. I mit oplæg vil jeg belyse denne problematik og kort demonstrere de muligheder vi giver for søgning på tegn i Ordbog over Dansk Tegnsprog (www.tegnsprog.dk).

16:40 **Torben Christiansen: *Slangordbogen***

Torben Christiansen, der udgav Slangordbogen som app i 2012, fortæller om det fortsatte arbejde med ordbogen, herunder bl.a. nye artikler og brugerfeedback.

16:50 **Louise Pram Nielsen, CBS: *Brugerorienteret vidensformidling***

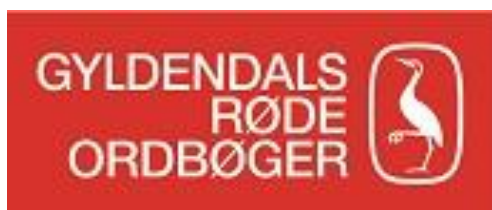
Præsentation af eye-tracking-forsøg som kvantitativ metode til at undersøge potentielle brugeres opfattelse af tekst og grafik, som forklarer betydningen af fagudtryk fra skatteområdet. Resultaterne vil bidrage til at udvikle brugertilpassede grænseflader til en national terminologi- og vidensbank.

17:00 ***Der serveres en forfriskning***

18:00 ***Middag og hyggeligt samvær***

21:00 ***Der lukkes og slukkes***

LEDAs bestyrelse vil gerne takke vores gavmilde sponsorer ved jubilæet:

Indlæg ved LEDAs 25 års-jubilæumsseminar

Af Ebba Hjorth

Det er en spøjst situation at stå her og være en person der har en lang historie inden for disciplinen leksikografi og derfor være blevet bedt om at fortælle om forudsætningerne for og hovedlinjerne i den leksikografiske verdens udvikling i de år der førte frem til dannelsen af en leksikografifaglig sammenslutning for 25 år siden. Jeg har kaldt mit indlæg her ved dette LEDAs jubilæumsseminar for:

Hvad ændrede den danske leksikografiske verden fra begyndelsen af 80'erne og frem til stiftelsen af foreningen LEDA?

og undertitlen er:

Hvordan blev ordbogsarbejde en disciplin som man kunne have lyst til at beskæftige sig med, og som det var værd at samles om i en forenings rammer?

Jeg tillader mig at gå lidt længere tilbage i tiden og inddrage 70'erne. Samtidig understreger jeg at min leksikografiske verdensopfattelse primært udgår fra Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, som har huset de fleste – eller i hvert fald mange – af de sidste 100 års markante ordbogsarbejder.

Hvordan var opfattelsen af leksikografisk arbejde i 70'erne?

Der var to opfattelser

1. leksikografisk arbejde er det filologiske arbejde der kræver den største og bredeste lingvistiske ekspertise inden for alle sproglige discipliner – en velskrevet ordbogsartikel er – sammen med et velformet og gennemarbejdet variantapparat i en tekstkritisk udgave af en middelalderlig tekst – højeste stadiet – første division – inden for filologien.
2. leksikografisk arbejde er uendeligt arbejde, udført under elendige fysiske rammer, usselt betalt og ikke regnet på nogen måde som akademisk meriterende.

Hvad er baggrunden for to så modsatrettede opfattelser?

1. I universitetsundervisningen blev den første opfattelse markedsført. Jeg husker tydeligt et kursus i skjaldekvad hos den legendariske professor, Jón Helgason, hvor præcis det synspunkt under gennemgangen af varianter til et bestemt kvad blev doceret. Jeg kunne – med skam at melde – ikke rigtig se det store i variantapparatet dér nederst på siden, ligesom min hu ej heller stod til lange ordbogsartikler hvor alle aspekter af et ords beskrivelse var klemmt sammen på den absolut minimale plads med et svært afkodeligt resultat til følge, men mange af mine medstuderende nikkede og så ud til at være enige med professoren – og så måtte det jo være rigtigt.
2. I den virkelige verden var situationen følgende:

En række store ordbogsprojekter var i gang:

Etsprogsordbøger af forskellig slags

- Supplement til Ordbog over det Danske Sprog – herunder også en efterledsregistrant til ODS
- Holbergordbogen
- Gammeldansk Ordbog
- Jysk Ordbog
- Ømålsordbogen
- Retskrivningsordbogen
- Nye ord i Dansk 1955-1975
- Den Arnemagnæanske Kommissions Ordbog

Hermed har jeg kun nævnt de største og kendteste af projekterne, mange flere kunne være nævnt.

Fælles for en del af ordbogsprojekterne var

- at de var underbemandede i forhold til projektets omfang
- at de levede i ubemærkethed i til tider særdeles beskedne lokaler med spredt beliggenhed
- at det var svært at holde på de medarbejdere som var der – for flere af projekterne gjaldt det at ledere og medarbejdere efter kort tids arbejde på en ordbog forlod jobbet til fordel for en universitetsansættelse (gjaldt fx Gammeldansk Ordbog og ODS-Supplementet)
- at ordbogsarbejdet var en del af en universitetsansættelse og dermed så langt fra en heltidsansættelse (gjaldt fx Holbergordbogen og Ømålsordbogen).

Dertil kom en række store oversættelsesordbøger til og fra de store fremmedsprog

- Vinterberg og Bodelsen: Dansk-Engelsk Ordbog
- Kjærulff Nielsen: Engelsk-Dansk Ordbog
- Blinkenberg og Høybye: Dansk-Fransk Ordbog og Fransk-Dansk Ordbog
- Dansk-Tysk Ordbog ved Germansk Institut
- Russisk-Dansk Ordbog ved Slavisk Institut/Jørgen Harrit
- Ordbog over Dansk Middelalderlatin

Også her har jeg kun nævnt de største og kendteste.

Oversættelsesordbøgerne var nødlidende af samme grunde som etsprogsordbøgerne

- den alt for sparsomme bemanning
- arbejdet på ordbøgerne som sekundært og fritidsbetonet i forhold til en anden ansættelse, ofte på et universitet eller en anden højere læreanstalt

Opfattelsen af leksikografisk arbejde som ikke meriterende, som mindre fint og mindre vigtigt var en helt naturlig konsekvens af de forhold som jeg her har nævnt. Ikke på nogen måde ækvivalerede ordbogsarbejde med forskning.

I slutningen af 70'erne og i begyndelsen af 80'erne begyndte der at ske en hel masse meget forskellige ting som samvirkende fuldstændig forandrede det leksikografiske arbejde. Det var nu ikke længere så nemt at få en ansættelse ved universiteterne – der var fyldt op, og mange nyuddannede vendte sig mod det leksikografiske arbejde, der ikke længere blev

betragtet som en bekvem mellemstation før det egentlige arbejde, universitetsforskningen. Der fandt et opgør sted både blandt ordbogsarbejderne, bevillingsgiverne, udgiverselskaberne og forlagene. Opgøret tog udgangspunkt i og ramte mange forskellige elementer af det leksikografiske arbejde

- de overleverede arbejdsmetoder
- seddelsamlinger fremstillet ved håndskrift eller duplikering
- redaktionens manglende systematik og konsekvens i redigeringsarbejdet
- den pladsbesparende ideologi
- projekternes produktionstid på baggrund af omfang, antal medarbejdere, økonomi i det hele taget
- ønske om flere brugere fra bredere kredse
- På Gammeldansk Ordbog gennemførtes et arbejde som skulle undersøge mulighederne for på samme tid at redigere med henblik på en bred håndordbog og en videnskabelig specialistordbog. Forsøget støttedes af Statens Humanistiske Forskningsråd.
- den isolerede arbejdsituation
- intet særligt samarbejde og udveksling med tilsvarende projekter herhjemme, i Norden og øvrige verden
- den manglende akademiske anseelse – fravær af teoretiske og metodiske diskussioner om disciplinen leksikografi

Jeg peger nu i det følgende på 10 initiativer, institutioner og forhold i øvrigt som gjorde leksikografien til en akademisk disciplin med egne teoretiske og metodiske overvejelser.

Ordbogskommissionen (1)

17. november 1976 foreslog Statens Humanistiske Forskningsråd (altså et organ der bevilgede penge til ordbogsprojekter, og som var ved at være træt af de mange ansøgninger fra store ordbogsprojekter) Kulturministeriet at en kommission skulle nedsættes med det formål at fremkomme med et forslag til løsning af det problemkompleks, som de mange ordbøger under udarbejdelse under ét udgjorde.

Et år senere, i oktober 1977, nedsatte Ministeriet for kulturelle anliggender med tilslutning fra Undervisningsministeriet et ordbogsudvalg, der skulle foreslå løsning af de problemer der var opstået omkring de mange ordbøger der var under udarbejdelse. Koordinering og prioritering af arbejdet med nuværende og kommende ordbogsprojekter var hovedformålet. Ordbogsudvalgets betænkning udkom 5 år senere, den 9. december 1982, og betænkningens forslag – som vel at mærke ikke var enstemmig – byggede på

- spørgeskemaundersøgelser
- virksomhedsbesøg både i danske og udenlandske ordbogsinstitutioner og -institutter og
- personlige opfattelser hos de 6 medlemmer, der repræsenterede både bevillingsgivere (Carlsbergfondet, Undervisningsministeriet, Kulturministeriet og Statens Humanistiske Forskningsråd) og bevillingshavere (Det Danske Sprog- og Litteraturselskab) og ordbogsbrugere (Dansk Sprognævn).

Medlemmerne af ordbogskommissionen var:

- Vagn Dybdahl (formand), historiker, Rigsarkivet,
- Erik Dal, nordisk filolog, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab,

- Kristof Glamann, historiker, Carlsbergfondet,
- Poul Lindegård Hjorth, nordisk filolog, brugerrepræsentant, Dansk Sprognævn,
- Knud Rahbek Schmidt, slavist, Statens Humanistiske Forskningsråd og
- Henning Spang-Hanssen, lingvist, Statens Humanistiske Forskningsråd

Betænkningen mandede ud i tre forskellige forslag:

Gruppe 1's forslag: Vagn Dybdahl og Knud Rahbek Schmidt som ønskede et besluttende ordbogsråd og stop for visse igangværende ordbogsprojekter.

Gruppe 2's forslag: Erik Dal, Kristof Glamann, Poul Lindegård Hjorth som ønskede et rådgivende ordbogsråd og færdiggørelse af de igangværende ordbogsprojekter.

Gruppe 3's forslag: Henning Spang-Hanssen der ønskede det samme som gruppe 2 samt indførelse af edb-metoder og ikke ønskede skel mellem videnskabelige og andre ordbøger.

SHF-konferencen ETTO – Edb i tekst, tale og ordbøger (2)

I 1982 afholdt Statens Humanistiske Forskningsråd en konference på Krogerup Højskole der skød Rådets ETTO-initiativ i gang. ETTO var en forkortelse for Edb i Tekst, Tale og Ordbøger, og konferencen varslede at Rådet ville støtte initiativer inden for området ”brug af edb i tekst, tale og ordbøger” (konferencens arrangør repræsenterede altså både faglig innovation og bevillingsgivere).

På konferencen nedsattes en arbejdsgruppe, der ønskede at arbejde inden for området brug af edb i ordbogsfremstilling. Arbejdsgruppen bestod af Gert Engel, Ebba Hjorth, Bodil Nistrup Madsen, Ole Norling-Christensen og Hanne Ruus og suppleredes senere med Jane Rosenkilde Jacobsen. Som det kan forstås, var gruppen – der i begyndelsen kaldte sig ETTO-gruppen, men senere tog navneforandring til DANLEX-gruppen – sammensat så alle tænkelige interesser inden for leksikografien var repræsenteret

- fagsprogsleksikografi
- forlagsvirksomhed
- modersmålsleksikografi
- terminologi og
- tosprogsleksikografi.

Gruppen udarbejdede en række rapporter med leksikografiske temaer, og i 1987 udgav den det vigtige – men desværre meget grimt trykte – værk *Descriptive Tools for Processing of Dictionary Data. Studies in Computational Lexicography*.

Datalingvistik (3)

På universiteterne blev datalingvistik en ny disciplin, som – også på grund af international og nordisk orientering – fik stor betydning for leksikografien. Blandt adskillige andre trådte Bente Maegaard og Hanne Ruus nye stier, fx med deres værker i DANwORD-projektet. Datalingvistikinitiativerne på universitetet har haft betydning for og indflydelse på (4) Jens Erlandsens lange arbejde i Textware for redaktionsværktøjer til leksikografisk arbejde. Hans og hans medarbejderes indsats har sammen med Henning Madsens og hans redigerings-system Compulexis været af afgørende betydning for det leksikografiske arbejdes kvalitet i Danmark (og andre steder i Europa).

Når Henning Madsens og Jens Erlandsens arbejde fik den vind i sejlene som de gjorde, skyldtes det også (5) fremsynede og økonomibevidste forlagsredaktører (fx Ole Norling-

Christensen fra Gyldendal og Anna Garde fra Gads Forlag), der havde brug for de på én gang effektiviserende og kvalitetsfremmende redigeringsystemer med deres kontrol- og genbrugsfaciliteter. Ole Norling-Christensen var en aldrig svigtende samtale- og idéudviklingspartner. Oles arbejde både for Gyldendal, i DANLEX-gruppen og for Det Danske Sprog- og Litteraturselskab var vigtigt, og arbejdet sammen med ham med afprøvning af og idéudvikling til redigeringsværktøjerne på ODS-S og GO hører til blandt mine bedste leksikografiske oplevelser.

(6) Internationale leksikografiske tidsskrifter fik betydning for den leksikografiske selvopfattelse.

I 1976 kom det første nummer af *Dictionary Society of North America's* årsskrift som blev efterfulgt af andre.

(7) Internationale konferencer og den leksikografiske forening Euralex havde også stor betydning. I 1983 blev en leksikografi-konference afholdt i Exeter i England. Ved konferencen blev EURALEX, European Association for Lexicography, stiftet. Alle kender de talrige efterfølgende EURALEX-konferencer, men konferencen i Zürich i 1986 blev på mange måder skelsættende fordi den kom til at indeholde markante politiske diskussioner om hvorvidt det var acceptabelt at konferencen havde deltagelse af ansatte fra apartheid-positive universiteter i Sydafrika, som ansatte ved europæiske universiteter havde forbud mod at samarbejde med. Konflikten, der til tider fik ret dramatiske udtryk, både samlede og adskilte leksikograferne, men det er en ganske anden historie.

(8) Danske konferencer og kurser var også en faktor. I Danmark arrangerede DANLEX-gruppen flere kurser og konferencer. I 1984 en konference i Fredensborg med emnet ”Rammeformat for danske ordbøger”, og i 1987 én i Lyngby Storcenter med temaet ”Ordbøger i Danmark”.

Endelig nåede vi frem til **(9)** Stiftelsen af foreningen LEDA – Leksikografer i Danmark som vi fejrer i dag, og som jeg ikke skal sige mere om hér.

Og til sidst bider jeg hovedet af al skam og nævner skriftet **(10)** ”Dansk Ordbog. Plan for en ordbog over dansk nutidssprog. 18. december 1989. Af Ebba Hjorth, Iver Kjær, Ole Norling-Christensen og Hanne Ruus”. Planen udløste bevilling fra Carlsbergfondet og Kulturministeriet til Den Danske Ordbog, der i sin fremstilling levede op til alle de ideale krav til empirisk materiale, strukturering af ordbogsdataene og anvendelse af it-baserede redaktionsværktøjer.

Alle disse 10 elementer forvandlede leksikografien og gjorde den til en attraktiv videnskabelig disciplin og et eftertragtet arbejdsområde – men forvandlingen og udviklingen stoppede naturligvis og heldigvis ikke dér.

Ebba Hjorth
Ledende redaktør
Det Danske Sprog- og Litteraturselskab
eh@dsl.dk

Løst og fast – LEDA 25 år – lyst og fest

Af Henrik Holmboe

25 år er det siden, at de tildragelser fandt sted, der førte til den formelle oprettelse af LEDA, og til lykke med det; det har vist sig, at det ikke var så dårligt et påhit. LEDA har fundet sin form og sin virkemåde, og jeg håber, at det vil vise sig, at LEDA fortsat vil være en fast inventardel af dansk leksikografi og for leksikografer i Danmark.

Med titlen løst og fast mener jeg, at et blik på de sidste ca. 250 år på dansk leksikografi vil efterlade det indtryk, at der er nogle ret faste bestanddele, velkonsoliderede og grundige, som det er let at få øje på, og så er der nogle løse, ikke så forudsigelige, måske lidt husflidsprægede og undertiden næsten usynlige, og et par af dem vender jeg tilbage til. Naturligvis er denne opdeling i løst og fast ikke polær, men skalær. Alligevel forekommer den mig anvendelig. For begge kategoriers vedkommende kunne det også være interessant at se på, hvem der til de forskellige tider har rekvireret ordbogsværker.

Et fast punkt, nok det vigtigste faste punkt, er en stor dansk ordbog. Den første i rækken er: Dansk Ordbog udgiven under Videnskabernes Selskabs Bestyrelse. Første Tome 1793.

Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab stiftedes i 1742, og i 1776 (29. januar) vedtoges loven om indfødsret (under Chr. VII). Allerede i 1745 og igen i 1755 havde man i Videnskabernes Selskab drøftet muligheden for at fuldføre et stort ordbogsarbejde; men det var først d. 21. marts 1777, at en kreds af mænd fra Videnskabernes Selskab og Københavns Universitet formulerede en ansøgning til kongen om midler til at fuldføre en stor dansk ordbog, og heri indgår indførelsen af indfødsretten som argument, og videre hedder det: ”Sproget og dets Haandhævelse – har en større Indflydelse end man ved første Øjekast skulle troe, paa et Folks Tænkemaade, til at vænne det fra den slaviske Efterabelse, og danne det til et Folk for sig.” Altså et nationalt opbyggeligt projekt, der skulle bidrage til at markere det danske folk og sprog som en selvstændig størrelse – og dermed også kaste glans over kongen. Allerede d. 2. april 1777 bevilgede kongen det ansøgte, – vi bemærker denne ekspeditionstid på kun ca. 10 dage. Og hermed havde kongen så at sige også givet det danske sprog indfødsret.

Den næste i rækken, jeg vil nævne, er Molbech: Dansk Ordbog, 1. udg. 1833, 2. udg. 1859. Begrundelser og fokus er nu lidt anderledes. En af begrundelserne var, at det gik trægt med udgivelsen af Videnskabernes Selskabs Ordbog. Initiativet kom fra den daværende ejer af den Gyldendalske Boghandel, J. Deichmann, der opfordrede Molbech til at udarbejde en ordbog ”efter den nuværende sprogbrug”; arbejdet gik i gang i 1823. I mellemtiden var den almindelige skolelov blevet vedtaget i 1814, og man skulle nu også have et grundlag for uddannelsen af de seminarister, der skulle virke som lærere i folkeskolen. Molbech skriver i sit forord, at ordbogen ”– skal tjene som fast og gyldig Auctoritet for et sprogligt Udtryk hos Skribenten”, og i 1859 gentages det, at ordbogen skal fremstille ”– den nuværende danske Sprogbrug i Ordenes Betydning og Anvendelse i dannet Tale og Skrift.”

Spørgsmålet om ortografisk autoritet var dog noget flydende i 1800-tallet, og først i 1891 kunne Saabys Retskrivningsordbog udkomme, udarbejdet efter ministerielle retskrivningsregler, som så siden hen blev og stadigvæk bliver ændrede; men en dansk retskrivningsordbog ved siden af en stor dansk ordbog er et meget fast punkt i vor leksikografi.

ODS, Ordbog over det danske Sprog, og Den Danske Ordbog fører traditionen videre med de fornyelser af udformning og metode og datafangst, som udviklingen – summarisk udtrykt – gør naturlig. Ganske ufortjent dvæler jeg ikke her ved disse to værker. Blot en enkelt iagttagelse: i indledningen til Den Danske Ordbog (2003) dukker ”konsolidering af den danske identitet” op som et moment, der åbenbart igen skal have leksikografernes agtpågivenhed; hverken hos Molbech eller i ODS har jeg kunnet aflæse dette så eksplícit.

Nu et par ord om de tosprogede ordbøger: Også her kan vi tale om løst og fast. Går vi 150 og flere år tilbage i tiden var det helt naturlige krav, at man skulle have gode ordbøger til græsk og latin, simpelthen for at kunne følge med i og bidrage til videnskaben. De ordbøger havde man og har vi, og de genoptrykkes, og de er ganske udmærkede, og de er da et fast punkt.

Af historiske og politiske og nationale grunde må vi også antage, at ordbøger, der forbinder dansk med svensk, norsk, islandsk, grønlandsk og færøsk er faste punkter, små punkter, vist så, men faste i den forstand, at vi vel ikke kan forestille os, at der ikke er ordbøger til og fra dansk inden for rigsfællesskabet.

Jeg tør også godt påstå, at gode ordbøger til og fra engelsk er et fast punkt, som fortsat vil blive udviklet og plejet. I videnskabssammenhæng og som lingua franca er engelsk jo nærmest blevet det nye latin.

En smule tøvende er jeg til gengæld, når det gælder tysk og fransk, og det ville jeg nok ikke have været for 25 år siden. Man kan observere, at tilslutningen til disse to sprog på gymnasier og universiteter er sivende, og dermed er der ikke nær så mange rekvisitter til disse ordbøger som tidligere. Derfor min tøven: Vil et ordbogsværk som Blinkenbergs ordbøger blive ajourført og videreført? I gunstigste fald i elektronisk form. Spansk synes at have konsolideret sig i gymnasiet og på universiteterne, og ja, følgelig har vi fået gode spanske ordbøger. Der synes dog ikke at være nogen simpel sammenhæng mellem tilstedeværelsen af en ordbog og en efterspørgsel fra uddannelsessystemet.

Fra de sidste ca. 25 år er der en række ordbøger, som nok ikke er faste numre, som ikke beror på tradition eller konkret efterspørgsel fra et dansk publikum. De er vældigt rare at have, de hører pænt hjemme i en kulturnation, men deres tilblivelseshistorie er forskellig fra sag til sag. Jeg tænker her på de ordbøger, vi har til en række europæiske sprog ud over de store. De kan bero på den i og for sig tilfældige tilstedeværelse af et forskningsmiljø, de kan skyldes formuleringer i forskellige tosidede kulturaftaler mellem Danmark og andre lande. EU har i tidens løb formuleret hensigtserklæringer i retning af, at EU-landene ideelt set skulle være forbundet med tosprogede ordbøger og også afsat nogle få midler til at opfylde denne hensigt. Endelig er der også eksempler på ordbøger af typen X-dansk og dansk-X, hvor det danske behov har været lille, men X-landets behov stort; dette gælder ordbøgerne til sprogene i de baltiske republikker og i alle tilfælde tidligere til en række centraleuropæiske sprog. Så derfor ser vi, at ordbøger til og fra finsk, estisk, lettisk, litauisk, polsk, tjekkisk, ungarsk, rumænsk, bulgarsk og nygræsk udgør et ret broget billede.

Nævnes skal også to internationale ordbogsprojekter, som Videnskabernes Selskab inden for de sidste 25 år har stået for, ét, der er lykkeligt færdiggjort, nemlig Hesychs lexicon, bindene 3 og 4; det ikke færdiggjorte projekt er A Critical Pali Dictionary, som i dansk sammenhæng er standset i bogstavet k (kayavikkaya: køb og salg).

Nu vil jeg springe til et par eksempler på det løse og lidet forudsigelige og lidet synlige. Fra 1837 har vi *Niels Vinding Dorph: De jydsk Zigeunere og en rotvælsk Ordbog* og genoptrykt i 1975. – Et forunderligt lille arbejde, hvori Dorph redeligt beskriver, hvad man på det tidspunkt vidste om sigøjnerne, skriver en lille grammatik og to små ordsamlinger, rotvælsk-dansk og dansk-rotvælsk. Dorph var klassisk filolog og som sådan ansat ved Viborg Katedralskole, nok mest kendt for en imponerende række oversættelser af først og fremmest oldgræsk, men også latinsk litteratur. Han brugte en informant fra Viborg Arrest; forehavendet var risikabelt, fordi sigøjnerne beskyttede sig ved ikke at røbe deres sprog over for fremmede; hvis en sigøjner overtrådte dette forbud, skulle han efter deres egen 'kanún' dræbes. For Dorph lykkedes øvelsen, men hans informant blev faktisk dræbt på sin hjemvej efter sin løsladelse. I forordet nævner Dorph, at han var ven med Steen Steensen Blicher, som jo også har skrevet om natmandsfolket på heden. Hvem var rekvirenten, hvem formulerede et behov for en sådan ordbog? Det præciseste svar er: Ingen! Hvad var da bevæggrunden for Dorph? Vi befinder os omkring 1830 i København i en diskussion om, hvad den rette behandling af og opførsel over for de herboende jøder burde være. Blicher havde blandet sig i diskussionen, og Dorphs lille bog ser jeg også som et indlæg heri, derved at han forsøger at henlede en smule opmærksomhed på de absolut mindst privilegerede, nemlig de *jydsk Zigeunere*. Han skriver i sit forord, at "Zigeunerne er mere udlændiske end Jøderne," endvidere "at vi aldrig tør glemme eller foragte Menneskeheden i Mennesket, eller Mennesket i Lovovertræderen," og han beder om, "at Statens Individer ikke behandles som Forbrydere, eller med andre Ord, at Indskrænkningen i deres Frihed ikke udstrækkes videre, end Statens Sikkerhed gjør det nødvendigt." Han håber, at hans bog kan blive "nyttig og tildeels nødvendig for de jydsk Justits- og Politie-Betjente med hensyn til Førhører over disse Folk (nemlig Zigeunerne)." Et perspektiv er altså en forbedret retsstilling og retssikkerhed for disse folk i modsætning til den summariske og uværdige behandling, han havde viden om fra Viborg Arrest.

Fremmedsprogethed i Danmark er vel først fra omkring midten af 1900-tallet blevet et om ikke først og fremmest videnskabeligt, så dog pædagogisk anliggende. Et vistnok enestående eksempel er følgende: I 1945 mod slutningen af besættelse under 2. verdenskrig blev der anbragt en garnison på ca. 12.000 ungarske soldater nord for København. Ret hurtigt gjorde disse soldater mytteri og forlod deres kaserne; de søgte og fik kontakt med den danske modstandsbevægelse, og de to parter stod jo så med et akut kommunikationsproblem. Den ungarske officer Zoltán Világi gik straks i gang med at sammenstille to små ordbøger eller ordlister, en dansk-ungarsk og en ungarsk-dansk. Modstandsbevægelsen trykte, og på titelbladet er udgivelsesbetegnelsen: Jylland 1945, og som en af medarbejderne nævnes Bork. Oplaget var ganske lille, kun 650 eksemplarer. Jeg blev opmærksom på sagen ved omtalen i et ungarsk ugemagasin fra midten af 70'erne med billede af bl.a. den daværende ungarske ambassadør i Danmark, J. Oláh, som overrækker et eksemplar, ét af de ganske få stadig eksisterende, af det lille værk til Frihedsmuseets bibliotek.

Endnu et par ordbogsarbejder til og fra ungarsk, dog af lidt større omfang og slet ikke gedulgt som det just nævnte, stammer fra 1957 og 1958, udarbejdet i hast for offentlige midler, efter at Danmark havde modtaget ca. 1400 ungarske flygtninge efter begivenhederne i 1956. Det eksemplar, jeg har haft i hånden, bar ikke oplysninger om sin proveniens. Disse eksempler er vistnok ret enestående; mig bekendt er der ikke udarbejdet noget tilsvarende til benefice for de baltiske flygtninge fra Letland og Litauen, som kom til Danmark efter 2. verdenskrig, og hvoraf en gruppe navnlig ældre levede resten af deres liv i Danmark i en institution ved Thisted.

Og dette fører mig til at se på, hvad der de sidste 25 år er dukket op af såkaldte indvandrer-ordbøger, altså ordbøger udarbejdet til benefice for udlændinge typisk i en arbejdssituation eller i en flygtningesituation. En søgning i kataloget i folkebiblioteket i Århus har givet følgende 19 sprog, som jeg hastigt nævner i alfabetisk rækkefølge: albansk, arabisk, bulgarsk, filippinsk, hindi, japansk, katalansk, kinesisk, koreansk, kurdisk, pashtu, persisk, punjabi, somalisk, tamilsk, thai, tyrkisk, urdu og vietnamesisk. Det bemærkes, at estisk, lettisk og litauisk ikke er med her.

Fra et akademisk udsigtspunkt er det nemt at gennemskue, at vi i mange tilfælde her står over for husflidsarbejde og ikke professionelt leksikografisk arbejde, og derfor et par ord til forsvar for disse indvandrerordbøger. De er ikke et resultat af økonomisk griskhed. I et indvandrer miljø må man erfare et presserende behov for en ordbog eller en ordliste, der kan lette kommunikationssituationen. I en sådan situation er det fristende at mene, at hvad som helst er bedre end ingenting, og at situationen ikke er til at blive hængende i mere eller mindre teoretiske, men altid forsinkende overvejelser, der måske, måske ikke ender med et ønsket og relevant produkt. Dilemmaet er til stede, og det er ikke trivielt at påstå, at man ikke må falde for fristelsen til at tilvejebringe en her og nu-løsning, cf. de små ungarske ordbøger. I Sverige har man i mange år haft det såkaldte LEXIN-projekt (Lexikografi för Invandrere), en udløber af Språkdata-miljøet i Göteborg, hvor man ud fra frekvensovervejelser har defineret et begrænset, grammatisk vel beskrevet svensk ordforråd, som de forskellige indvandrer-ordbøger kunne bruge som støttepunkt. Det er der kommet gode resultater ud af. Blot skal man huske, at disse ordbøger ikke bare skal lære indvandrerne at sige danske eller svenske ting, men lære dem at udtrykke sig selv på dansk eller svensk; opgaven er, at to evt. meget forskellige verdener skal afbildes på hinanden. I de forløbne 25 år har vi også i Danmark fået etableret gode morfologiske beskrivelser af store ordforråd, som kan nyttiggøres bl.a. i leksikografisk sammenhæng. Vi er ikke ved vejs ende med hensyn til indvandrerordbøger, de vil, hver for sig måske uanselige og løse, tegne et fast billede i det leksikografiske landskab al den stund vi vel ikke tør forestille os, at vi ikke også i fremtiden må modtage større eller mindre grupper af indvandrere, der flygter hertil på grund af krig eller elendighed. Samtidig er der i landet erfarne ordbogsforfattere og folk med god leksikografisk viden.

Lad mig slutte af med et ønske for LEDA's næste 25 år; i dag må vi konstatere at ikke forfærdeligt mange af de folk, der står for indvandrerordbøgerne, er medlemmer af LEDA. Mit ønske er, at de ville blive det, og at der kunne etableres en form for remtræk mellem de indvandrere, der har behov for ordbøger og mod på at lave dem, og så de skolede leksikografer med alle de elektroniske hjælpemidler, altså LEDA's medlemmer, et remtræk, som – tror jeg nok – begge parter vil få fornøjelse af. Indvendingen fra det samvittighedsfulde LEDA-medlem vil naturligvis være: Jamen uha, jeg er skam slet ikke god til thai eller

tigrinsk eller kurdisk. Nej, vist så, men gamle Dorph var heller ikke god til rotvælsk, da han stod over for disse mennesker, der var ”mere udlændiske end Jøderne”, erindrende, ”at vi aldrig tør glemme Menneskeheden i Mennesket.” I visse situationer gælder det ikke om at være god, men om at være bedst. Og det er LEDA’s medlemmer. Naturligvis bør vi ikke byde de svageste sprogbrugere de dårligste hjælpemidler. – Naturligvis ikke. Så derfor: Remtræk. Det var et ønske for de næste 25 år.

Henrik Holmboe
henrik@holmboe.biz

Indtryk fra LEDAs 25-års jubilæumsfest

Af LEDAs bestyrelse

Da flere jubilæumstalere har bidraget med indlæg til dette jubilæumsnummer af LEDA-Nyt, blev vi i bestyrelsen enige om, at vi blot vil levere en sammenfatning af vores kollektive indtryk fra dagen og tilbagemelding fra andre deltagere. Som supplement til læsningen kan vi varmt anbefale billederne fra arrangementet på LEDAs hjemmeside, herunder billedserien som Jørgen Christian Wind Nielsen fra Forbundet Kommunikation og Sprog så venligt har stillet til rådighed.

Og billederne lyver ikke: Gyldendals lokaler var rare og lyse, og snakken gik livligt fra det øjeblik de første gæster trådte ind ad døren, og den afslappede og muntre atmosfære holdt hele dagen.

Hvad måske ikke fremgår af billederne, men til gengæld fremgår af de tilbagemeldinger vi har fået, er at formen med de tre dybdegående historiske indlæg efterfulgt af seks små skarpe fra den igangværende forskning var utrolig vellykket. Med de velforberedte og informative hovedindlæg ved Pia Jarvad, Ebba Hjorth og Henrik Holmboe fik vi genopfrisket – eller stiftet bekendtskab med – LEDAs fremkomst og historie i velvalgte punktnedslag. Samtidig blev foreningens 25 år og leksikografiens modning som videnskabelig disciplin sat i et større historisk perspektiv, både 250 år bagud i tiden og ud i fremtiden endnu 25 år. Her provokerede Henrik Holmboe til eftertanke med sin opfordring til handling: Bør LEDA ikke yde en professionel indsats for de mange små indvandrerordbøger frem for fortsat at byde de svageste sprogbrugere de dårligste hjælpemidler?

De korte oplæg i programmets anden halvdel holdt både talere og tilhørere på tæerne. Med en programsat varighed pr. indlæg på maks. 10 minutter måtte oplægsholderne være skarpe i deres fokus, og det betød at vi som tilhørere let kunne følge med selv om der var mange oplæg i rap om ret forskellige emner. Der var også tid til morskab, såsom Ømålordbogens vigtige gamle visdomsord om at "[d]en der holder op først med at spise juleaften skal dø først". Vi gik veloplagte fra det faglige program til uddybende snak over snacks og cava.

Pauserne dannede en vigtig modpol til foredragene. Her havde vi god tid til at vende oplæggene og få en kollegial hyggesnak. Det var også her sponsorerne gik deres forplejningsmæssige sejrsgang lige fra den flotte duet af jubilæumslagkager i kaffepausen over den førortalte cava til den lækre og veltillavede middagsbuffet med god vin ad libitum. Og vi var jo så heldige at kunne gå fra foredragssal til pausestue til flot opdækket spisesal uden på noget tidspunkt at bryde op fra vores gode lokale. Også under middagen var samtalen faglig,

engageret og hyggelig, og helt i dagens ånd skortede det ikke på fortællinger fra arrangementets ældste deltagere om projekter og arbejds gange fra dengang de var på arbejdsmarkedet.

Den eneste mindre beklagelse skulle være, at der ikke var mange yngre deltagere. Det er vi i LEDAs bestyrelse kede af, og vi vil derfor arbejde endnu stærkere for at forny medlemskaren, eventuelt i samarbejde med de lærere der underviser i leksikografi. Samtidig vil vi også godt arbejde videre med Henrik Holmboes ide om at LEDA skal arbejde for at fremme arbejdet med indvandrerordbøgerne – og andre smalle men nødvendige ordbogsarbejder. Men hvordan skal vi bistå det arbejde? Her er stof til videre drøftelse i bestyrelsen. Og vi vil helt sikkert prøve at lokke flere bidragydere til at give os indkig i deres forskellige projektarbejder i den stramme, veloplagte form fra programmets sidste del. Måske til en kommende generalforsamling? Og måske med udvidet stemningsløft i form af cava?

LEDAs bestyrelse

Betydningsangivelser i Retskrivningsordbogen 2012 – replik til Pingpong om Retskrivningsordbogen 2012, LEDA-Nyt nr. 55 – marts 2013

Af Christian Becker-Christensen

I sidste nummer af LEDA-Nyt tager Anita Ågerup Jervelund og Henrik Lorentzen tråden op fra januarmedlemsmødet om den nye Retskrivningsordbog og giver i en samlende artikel en udmærket fremstilling af den ”pingpong” der var mellem foredragsholderne og mellem dem og input fra salen.

Artiklens afsnit 2 handler om ”Betydningsoplysninger” i Retskrivningsordbogen. I sin første ping til Anita skriver Henrik at ”Den nok største nyhed i RO er de mange nye betydningsangivelser der er kommet til”, men at det er ”kontroversielt når en retskrivningsordbog, der har til formål at formidle normative oplysninger om retstavning, bevæger sig ind på det semantiske område”.

Diskussionen handler om omfanget af betydningsangivelserne og forholdet mellem retskrivningsordbog og betydningsordbog. Ifølge kritikken kan det ”være svært for brugeren at forstå hvilke ord der får betydningsforklaring, og hvilke der ikke gør”, ligesom det også er ”problematiske at Dansk Sprognævn går ind og konkurrerer med eksisterende betydnings- og sprogbrugsordbøger, men uden at man ved om der leveres svar på brugeres relevante spørgsmål. Når først man er begyndt at bringe betydningsoplysninger i det omfang som det sker i RO 2012, vil brugerne efterhånden – og med rette? – forvente at der generelt oplyses om betydning.”.

Det er anvendelsen af og kritikken af ”betydningsoplysninger, -angivelser” i Retskrivningsordbogen jeg vil kommentere på her. Altså den præciserende og brugervenlige side af Retskrivningsordbogen og ikke den normerende som naturligvis også blev diskuteret på mødet.

”Betydningsoplysninger”, ”betydningsangivelser” og ”betydningsforklaringer”

Henrik skriver: ”Faktisk er det nu mere end en tredjedel af opslagsordene (38 %) der er forsynet med betydningsoplysninger, hvad enten det er i form af synonymer, brugsmarkører, traditionelle definitioner, eksempler eller andre kommentarer”. Ikke kun glossering men også eksempler tjener således med denne rimelige bestemmelse til betydningsoplysning i Retskrivningsordbogen (faktisk udgør eksempler 10 % ud over de 38, dvs. ved ord hvor der ikke er andre af de nævnte betydningsangivelser). Som betydningsoplysende eksempler må med-regnes sammensætningseksempler:

1. **bank** *sb.*, -en, -er, -erne, *i sms.* bank-, *fx* bankgaranti, bankmand, bankrente
2. **bank** *sb.*, -et, bank, -ene (*slag; prygl*)

Dertil kan føjes ordklasseangivelser som også fungerer som betydningsoplysninger i tilfælde af homografi. Også den nye markering af stavelsesdeling kan i nogle tilfælde være betydningsoplysende (ligesom den tidligere med RO 2001 afskaffede streg foran sidsteled i sammensætninger kunne være det).

Betegnelsen ”betydningsoplysninger” anvendes i Retskrivningsordbogens ”Vejledning i ordbogens brug”, men her kun med omtale af glosser og brugsmarkører og ikke eksempler som betydningsoplysende. På Sprognævnets hjemmeside tales der om ”betydningsangi-

velser”, her er eksempler hægtet på: ”Der er indført **ordidentificerende betydningsangivelser** ved opslagsord som skønnes at kunne give anledning til tvivl hos en del af ordbogens brugere, ligesom der er anført eksempler på ordenes brug”.

Af de to termer synes ”betydningsangivelser” at være det bedre valg. Selv om betegnelsen i ”Artiklernes opbygning” på Den Danske Ordbogs hjemmeside bruges med ”betydningsbeskrivelse” som den centrale komponent (de omgivende andre to er ”brugsbestemmelser” og ”sprogbrugsoplysninger”), forekommer den alligevel bedre end ”betydningsoplysninger” som i højere grad giver anelse om ”betydningsbeskrivelser” og ”betydningsforklaringer” sådan som ”betydningsoplysningerne” i Retskrivningsordbogen udlægges i debatten.

Andre termer som ikke giver anledning til misforståelse, kunne være ordidentifikatorer eller opslagsordsidentifikatorer hvis ikke ligefrem opslagsordsidentifikationsangivelser. ”Betydningsangivelser” eller betydningsmarkører kunne så reserveres til at gælde alene for glosser. I det følgende bruges betegnelsen ”betydningsangivelser” dog bredt som omfattende også eksempler og eksempler alene sådan som Henrik omtaler Retskrivningsordbogens ”betydningsoplysninger” i det ovenfor citerede. Betydningsangivelser i form af synonymer og definitioner omtales som glosser.

Betydningsangivelsernes funktion

Retskrivningsordbogens A-Å-del er en tekstproduktionsordbog som befatter sig med danske ord og ordformers stavning, herunder bøjningsformers stavning.

Som det siges på Sprognævnets hjemmeside og i vejledningen i Retskrivningsordbogen, og som Anita pointerer i sin pong i artiklen, skal betydningsangivelserne i Retskrivningsordbogen tjene til identifikation af opslagsordet. Angivelserne skal ikke være oplysende på anden måde end at vejlede brugeren om om det fundne ord er det rette. Der er redaktionelt ikke tale om ”betydningsforklaringer”, og betydningsangivelserne skal ikke opfattes som sådanne.

Spørgsmålet er så i hvilket omfang det er nødvendigt at give betydningsangivelser i en retskrivningsordbog. Det drejer sig om hvilke ord der bør have betydningsangivelser, og det drejer sig om dybden af disse angivelser. Kritikken ser i Retskrivningsordbogen en overskridelse og ujævn distribuering på begge disse punkter men mistolker til dels også angivelsernes funktion.

Betydningsangivelser ved lægge, guppy, godsterminal og gråd og tænders gnidsel?

Et af de mere håndfaste kriterier for hvilke ord der skal have betydningsangivelser er homonymi. Som i tidligere udgaver af Retskrivningsordbogen er der her i 2012 dels tale om homografi hvor det er lokalisering af forskellige bøjnings- eller sammensætningsoplysninger der er interessant for brugeren:

1. **lægge** vb., -r, lagde, lagt; hun lægger bogen på bordet (*jf. ligge*)
2. **lægge** vb., -r, -de, -t (*forsyne med læg*)

Dels er der tale om heterografisk homofoni (inden for samme ordklasse) hvor det også er opslagsordets staveform der er interessant:

ligge vb., -r, lå, ligget; bogen ligger på bordet (jf. lægge)

1. **lægge** vb., -r, lagde, lagt; hun lægger bogen på bordet (jf. ligge)

lække vb., -r, -de, -t (være læk; sive ud; lade sive ud)

Men ord er ikke blot forvekslelige med andre opslag i ordbogen, de er også forvekslelige i forhold til om de overhovedet er med i ordbogen. Og her bliver det vanskeligere med grænsedragningen for hvad der skal eller ikke skal have betydningsangivelser. Men som oplagt eksempel på nødvendig betydningsangivelse kan man tage:

guppy sb., -en, -er, -erne (*en fisk*)

RO 2001 havde ikke nogen betydningsangivelse her. Den der ville have oplysning om stavemåden af fisken [gubi], kunne således ikke vide om *guppy* var en person, et instrument eller alt muligt andet. RO 2012 har i vidt omfang tilført betydningsangivelser til ord af denne slags. Af sådanne andre ord i omegnen af *guppy* kan nævnes *guldregn*, *gullasch*, *gulshot*, *gumle*, *gump*, *gumpe*, *gurami*, *gurkemeje*, *gurkha*, *guru*, *gus* (hvoraf flere desuden kan tænkes med alternative stavemåder: *gulregn*, *gombe*, *guro*).

Dette har naturligvis med frekvens at gøre. Helt almindelige ord som *abe* og *næse* behøver, som Anita nævner, ikke at have nogen betydningsangivelse. Jo mere frekvent ordet er, des mindre grund er der til at anføre betydningsangivelse. Brugeren af ordbogen antages at regne med at et almindeligt ord som [æ:bə] kan slås op i ordbogen, og når der nu ikke er nogen betydningsangivelse, må *abe* være den rette skrivemåde. Man kan så diskutere brugerniveau. I vejledningen nævnes ”de yngste af ordbogens brugere”. Men Retskrivningsordbogen er ikke en læringsordbog. Der er ikke betydningsangivelse ved *save* (i forhold til muligt homonym *serve*), og *facisme* er ikke opført som henvisningsform.

Ud over frekventielle hensyn må anførelse af betydningsangivelser forholde sig til normer uden for Retskrivningsordbogen. Dette gælder fagsproglige stavemåder som er forskellige fra de af Sprognævnet normerede. At såvel *krom* som *ætanol* og *rododendron* har betydningsangivelser kan ses i lyset heraf.

Et andet kriterielt forhold er ordlængde: Jo længere ordet er, des flere clues er der for brugeren til at genkende og at opfatte ordet som det der søges efter. I den lange ende er det især sammensætninger som ikke synes at behøve betydningsangivelser. Betydningsangivelserne ved sammensætninger som

godsbane sb., -n, -r, -rne (*jernbanestrækning til transport af gods*)

og *godsbanegård*, *godsbaneterminal* og *godsbesidder* som Henrik kritiserer i sin sidste ping i afsnittet Betydningsoplysninger, synes med rette overflødige i en retskrivningsordbog hvis formålet er opslagsordsidentifikation (han henviser til Svenska Akademiens ordlista ”som ikke bruger krudt på sammensætningerne”). Der er en del af den type opslagsord med betydningsangivelser i ordbogen.

Men for nu at blive ved Henriks ping, så savner han af hensyn til ”de yngste brugere” (som nævnes i vejledningen) betydningsoplysning (det vil her sige glosser) ved *forfordele* og *bjørnetjeneste* fordi ”Her er der jo reelt tvivl hos sprogbrugerne om hvad disse udtryk

betyder”. Jeg er fuldt tilfreds med de givne eksempler ”føle sig forfordelt” og ”gøre nogen en bjørnetjeneste” som ordidentifikatorer med svag bias for ældre sprogbrugere – men må tilføje at det ordidentificerende eksempel gerne kan undværes i tilfældet *bjørnetjeneste* ligesom glosserne ved *godsbane* etc.

Når der så yderligere spørges til hvorfor der ikke er betydningsoplysning ved vendingen *gråd og tænders gnidse* som er det faste udtryk der tilstrækkeligt identificerer kolonordet *gnidse*, synes der at være tale om den opfattelse at eksempler er med for deres egen skyld ligesom i en receptions- eller tekstproduktionsordbog og ikke som ordidentifikatorer i en retskrivningsordbog. Det minder om den misforståede kritik Tarp (2002) insisterer på når han spørger om ”Retskrivningsordbogen nu har vundet hævde for, at kollokationer er en del af retskrivningen”, og om opslag i RO 2001 som

virre vb., -ede; virre med hovedet.

vordende ubøj. adj.; en vordende far.

vrang (el. vrangle) sb., -en; ret og vrang; vende vrangen ud.

siger at ”Disse kollokationer er uhyre nyttige ved tekstproduktion. Men hvis man f.eks. er i tvivl, om det hedder *der er løbet meget vand i havet / i stranden / på stranden siden sidst*, finder man ingen hjælp i Danmarks officielle retskrivningsordbog. Princippet burde gennemføres fuldt ud.”

Betydningsangivelsernes detaljeringsgrad

Er betydningsangivelsen ”en fisk” så tilstrækkelig information ved opslagsordet *guppy*? Burde der ikke snarere stå noget i retning af ”3-5 cm lang, tropisk ferskvandsfisk hvor hunnen er grå, mens hannen forekommer i mange farver og har en hale der ligner et slør – bruges som akvariefisk” (Den Danske Ordbogs definition), så akvaristen ikke skal være i tvivl om *guppy* nu er stavemåden for hans akvariefisk eller for en eller anden industrifisk?

Sådan kan man jo diskutere hvilken detaljeringsgrad betydningsangivelserne bør have. Men som der står i Retskrivningsordbogens vejledning: ”Betydningsoplysningerne er i de fleste tilfælde ganske kortfattede idet de kun skal sikre en hurtig identifikation af opslagsordene.” Og et sådant kortfattethedsprincip må ses i forhold til hvad der med rimelighed kan antages at afgrænse ordet inden for brugerens viden om verden og sproget.

I tilfældet *guppy* betyder kortfattetethed at der blot anføres et overbegreb (bemærk Retskrivningsordbogens brug af artiklen ”en” og ”et” som viser at der ikke er tale om et synonym). I andre tilfælde indebærer det at glosseringen består af et synonym eller af en kort definition. Definitioner (forstået som analytiske definitioner) er ud fra et princip om korthed ikke at foretrække, men de kan være nødvendige hvor der ikke kan findes et passende nærmeste overbegreb eller et synonym. Således er niveauet for betydningsangivelserne ganske ujævnt hvis man vil se det på den måde.

Korthed betyder også at antallet af betydningsangivelser ved det enkelte opslag skal være så få som muligt, hellere én mere generel glosse end flere specificerede. Opslaget *udligger* (som har betydningsangivelse i forhold til *udlægger*) ser sådan ud:

udligger sb., -en, -e, -ne (*konstruktion som rager ud fra noget*), i sms. udligger-, fx udliggerkano, udliggerkran

En betydningsordbog som Den Danske Ordbog har for *udligger* defineret to betydninger:

1. TEKNIK bjælke eller anden konstruktionsdel der rager ud fra en bygning, et skib, en mast el.lign. fx en kranarm eller en stang der bærer køreledningen til et eldreve tog
2. SØFART stativ eller arm med lille skibsskrog eller ponton, brugt til at stabilisere en kano eller en anden enkel bådtype

Flere betydningsangivelser ved et opslagsord kan naturligvis ikke undgås. Et gennemgående tilfælde er den noget omstændelige angivelse af både intransitiv og transitiv brug:

lække vb., -r, -de, -t (*være læk; sive ud; lade sive ud*)

hvor glosseringen skal dække forskellige brug af ordet som *båden lækker*, *olien lækker fra en utæt pakning*, *lække olie*, *lække oplysninger*. I stedet for glosser kunne betydningsangivelserne her bestå i typiske eksempler: *båden lækker* og *lække oplysninger*.

Ligesom man kan kritisere Retskrivningsordbogen for at ord som *godsbane* og *bjørnetjeneste* har fået betydningsangivelser, kan man sige at der også kan findes angivelser der er for detaljerede (Henrik: ”man kan også godt diskutere hvor detaljerede forklaringerne skal være”). Dette gælder i nogle tilfælde glosserne, men det gælder på et punkt også med hensyn til angivelsestypen. I Retskrivningsordbogens vejledning hedder det at ”Nogle betydnings-oplysninger er suppleret med brugsmarkører, dvs. oplysninger om begrænsninger i opslags-ordets brugbarhed”, og der gives eksemplerne:

bajer sb., -en, -e, -ne (UFORMELT ØL), i sms. bajer-, fx bajerflaske

gedulgt adj., -e (ÆLDRE hemmelig)

unison adj., -t, -e (MUSIK enstemmig)

Når der gives stilmarkører som ved de to første ord, er der ikke længere tale om ordidentificerende angivelser men om angivelser til brug for tekstproduktion i videre forstand.

Betydningsangivelser: et problem?

A-Å-delen i en retskrivningsordbog kunne tænkes blot at bestå af en nøgen ordliste. Hvis Sprognævnsbekendtgørelsens ”ord og ordformer” ikke skulle tages som inkluderende bøjningsformer, kunne *lægge* i stedet for to opslag blot have ét, og uden ordklasseangivelser ville man kunne nøjes med ét opslag *prøve*.

Retskrivningsordbogen udviser lidt mere brugervenlighed. Men jo mere information man tilføjer en ordbog, jo mere omkostningskrævende bliver selvsagt vedligeholdelsen af den i form af opdateringer og revisioner. Det gælder i særlig grad en variabel størrelse som ordbetydninger. Alene af den grund burde man være varsom med brug af glossering som betydningsangivelse.

I Den Danske Ordbog forklares ordet *udskud* med disse to betydninger:

1. ringeagtet eller udstødt person
2. frasorteret eller andenrangs vare

I Retskrivningsordbogen ser opslaget *udskud* sådan ud:

udskud *sb.*, -det, udskud, -dene, *i sms.* udskuds-, *fx* udskudsvare; et socialt udskud

Ingen af de to ordbøger redegør for den betydning ordet har i en sætning som ”Kranen leveres med op til 6 hydrauliske udskud” (hmf.dk 26.8.2011). Men mens de to betydningsforklaringer i Den Danske Ordbog lukker af for denne brug af ordet, er Retskrivningsordbogen med sin eksemplificerende betydningsangivelse åben herfor.

At betydningsangivelserne sådan som Henrik siger i sin første ping, bør være ”udtømmende og korrekte som det leksikografiske håndværk tilsiger”, er et krav som lige så lidt kan opfyldes fuldt i en retskrivningsordbog som i en betydningsordbog. Men man kan sige at angivelser i form af eksempler ikke virker snævre på samme måde som glosser, og at de således også gør ordbogen åben for nye betydninger. I stedet for glosser kunne der da også i flere tilfælde være eksempler som betydningsangivelser i Retskrivningsordbogen (disse bør selvfølgelig, når de anføres, være typiske for ordet – og ikke som ved substantivet *hægte* der kun har fået kollokationen ”komme til hægte”).

Retskrivningsordbog, tekstproduktionsordbog, betydningsordbog

Som det fremgår af Retskrivningsordbogens brugsvejledning, og som Anita understreger i sin pong i artiklen, er Retskrivningsordbogen ikke en betydningsordbog. Den er en ordbog for tekstproduktion, men ikke i den brede forstand som Tarp (2002) antager som udgangspunkt for sin kritik. I bund og grund er Retskrivningsordbogens A-Å-del alene en ordbog der an-giver normen for ord og ordformers stavning.

At *godsbane* med flere har fået betydningsangivelse, eller at *sæbeopera* men ikke *sæbekasse-bil* har det, gør ikke at brugeren så skulle forvente betydningsforklaring af *abe* og *næse* (lige så lidt som manglende betydningsangivelser i Den Danske Ordbog skulle få brugeren til at tvivle på at denne er en betydningsordbog).

Men derfor kan redaktionen af Retskrivningsordbogen jo alligevel gerne fremover findyrke og skærpe kriterierne for hvilke ord der behøver ordidentifikatorer, og i hvilken form det skal ske.

Litteratur

Den danske Ordbog. ordnet.dk/ddo <maj 2013>.

dsn.dk/retskrivning/retskrivningsordbogen-2012 <maj 2013>.

RO 2001 = *Retskrivningsordbogen*, 3. udg. København: Alinea - Aschehoug Dansk Forlag.

RO 2012 = *Retskrivningsordbogen*, 4. udg. København: Alinea.

Tarp, Sven (2002): Kritiske bemærkninger til den officielle danske retskrivningsordbog.

LexicoNordica 9, 195-208.

Ågerup Jervelund, Anita & Henrik Lorentzen: Pingpong om Retskrivningsordbogen 2012.

LEDA-Nyt nr. 55 – marts 2013, 6-15.

Christian Becker-Christensen
cbcvanlose@gmail.com

Parlez-vous français? Et par ord om den nye fransk-danske i rødt

Af Henrik Lorentzen

Fransk-Dansk Ordbog, Gyldendals Røde Ordbøger. Af N. Chr. Sørensen. 10. udgave ved Else Juul Hansen. Gyldendal, 2012. Pris: 299 kr. på saxo.com. 912 sider.

Det er allerede et års tid siden den nye *Fransk-Dansk Ordbog* fra Gyldendal dumpede ind hos undertegnede med en venlig hilsen fra redaktionschefen og en diskret opfordring til at anmelde den her i LEDA-Nyt. Det synes jeg selvfølgelig var en interessant opgave, for som nærlæsere af LEDA-Nyt nr. 54 vil vide, har jeg et indgående kendskab til denne nyreviderede udgaves forgænger fra 1997. Samtidig vil nogle måske mene at jeg af samme grund er for tæt på, men jeg prøver alligevel i det følgende at levere et par kritiske, forhåbentlig konstruktive og i bedste fald tankevækkende bemærkninger affødt af den nye ordbog.

Min første tanke var: Kommer der virkelig en ny trykt ordbog fra fransk til dansk? Man har efterhånden vænnet sig til at slå op i digitale ordbøger på nettet eller på en smartphone eller til slet og ret at bruge Google (Translate), men der var den søreme, og den næste tanke var så at det var en rigtig pæn bog. Farven er den velkendte røde, men omslaget er mere lækkert glat end det gamle lærredsbinding. Skrifttypen på omslaget virker også mere opdateret og indbydende. Det gode indtryk holder sig når man lukker bogen op. Sidelayoutet er elegant. Opslagsordenes fede sans serif-skrift står i en smuk og funktionel kontrast til ordbogsartiklernes brødtekst i en serifschrift der er meget kønnere end den gamle Melior. Lydskriften fremtræder mere klart som en særlig oplysningstype end tilfældet var i 9. udgave, idet der er valgt en mindre skriftgrad uden at det bliver gnidret af den grund.

I denne anmeldelse koncentrerer jeg mig om den trykte bog, vel vidende at det kan synes lidt tilbageskuende, men så vidt jeg ved, er indholdet identisk med den version der kan ses på <ordbog.gyldendal.dk>. Enkelte steder inddrager jeg dog også søgefunktionaliteten i onlineudgaven.

Kort og nummerplader

Frankrigskortet på indersiden af bindet er afløst af en meget instruktiv Brugernøgle med pædagogisk forklaring af de enkelte oplysningstyper. Man må håbe at dette tiltag, som jo ikke er helt nyt, men snart har været gængs i 10-15 år, får flere brugere til at sætte sig bare lidt ind i bogens indretning. Om det forsvundne kort er et tab, er jeg i tvivl om (se mere herom hos Palmgren 2013). For ægte frankofiler har det altid været en fornøjelse at gå på opdagelse i kortet, og når jeg har hjulpet mine to døtre med fransklektier, har jeg benyttet enhver lejlighed til at få dem til at se efter på kortet hvor handlingen nu foregik. Men her slog kortet på den anden side heller ikke til i en verden hvor frankofonien er spredt over kloden og eleverne læser tekster der foregår i Vestafrika eller i Canada. Under alle omstændigheder vil døtrene hellere slå op på Google Maps. Nu vi er ved realia, så kan jeg da glæde mig over at listen over de franske departementer bagi bogen er bevaret, og at oplysningen om at numrene optræder på franske bilers nummerplader, er taget ud, idet den ordning er afskaffet. (En fotokopi af den lå i mange år i vores bils handskerum som hjælp til bilferiebeskæftigelsen afkodning af franske nummerplader. Nogle læsere er sikkert gamle nok til at huske det tilsvarende system i Danmark).

Dækningsgrad

Det er altid interessant at diskutere hvor meget af ordforrådet en ordbog dækker, og jo mere den dækker, jo bedre må den vel formodes at være. Spørgsmålet er blot hvordan man bedst undersøger en ordbogs dækningsgrad, og her kommer i hvert fald to dimensioner på tale: kvantitet og kvalitet. Til det kvantitative kan man sige helt enkelt at hvis et givet ord eller udtryk optræder i den undersøgte ordbog, er det et plus, ellers et minus, så jo mere jo bedre. Det kvalitative er straks mere nuanceret, for det kan da godt være at det relevante ord eller udtryk er med i ordbogen et eller andet sted, men hvordan og hvor grundigt er det behandlet, og giver ordbogen svar på brugerens spørgsmål (i denne ordbogs tilfælde: Giver der en (kontekst)relevant dansk ækvivalent til det franske udtryk?).

Jeg har til denne anmeldelse ladet mig inspirere af Brink og Farøs anmeldelse (2011) af *Svensk-Dansk Ordbog* (2010). De har undersøgt tre svenske tekster i forskelligt stilleje og fra forskellige tidsperioder ved at konfrontere ordbogen med de 50 første ord og ordforbindelser i teksterne som de selv mente kunne give anledning til opslag. Denne metode har bestemt noget for sig, men er naturligvis subjektiv i den forstand at det ikke kan afgøres objektivt hvad en læser eller bruger har behov for at slå op. For at gøre undersøgelsen lidt mere objektiv (men også mere begrænset) har jeg i stedet valgt at konfrontere *Fransk-Dansk Ordbog* med netop de første cirka 50 ord i to forskellige tekster ("cirka" for at overholde sætningsgrænserne).

De to tekster er henholdsvis en romanklassiker fra det 19. århundrede Gustave Flauberts *Madame Bovary* (1857), og journalisten Olivier Razemons blog på avisen *Le Mondes* hjemmeside (2012). De to korte uddrag bringes her:

Flaubert (romanens første sætninger, hvor Charles Bovary kommer ind i læsestuen):

Nous étions à l'Étude, quand le Proviseur entra, suivi d'un *nouveau* habillé en bourgeois et d'un garçon de classe qui portait un grand pupitre. Ceux qui dormaient se réveillèrent, et chacun se leva comme surpris dans son travail. Le Proviseur nous fit signe de nous rasseoir;

Razemon (tekst om skilte der skal få bilister til at sætte farten ned ved skolerne):

Devant l'école, attention, panneau misogynie. L'école, la rentrée, le poids des cartables, les marronniers. Ceux de la cour de récréation, bien entendu, qui croulent sous les bogues et non les sujets attendus que les journalistes agitent chaque année. Et puis ces panneaux qui invitent les automobilistes à "penser à nos enfants".

Jeg har slået hvert af de i alt 104 ord op i ordbogen og noteret i to skemaer (vedlagt som appendiks s.38) om der var succes eller ej. Tre værdier er mulige:

- 1 = ordet/enheden er med og forsynet med ækvivalent
- 0,5 = ordet/enheden er med, men det lykkes kun til dels at finde en passende ækvivalent
- 0 = ordet/enheden er slet ikke med

Termen “enhed” dækker over at der i mange tilfælde ikke er tale om enkeltord, men om opslagsenheder bestående af flere ord som fx refleksive verber (*se réveillèrent, se leva, nous rasseoir*) eller faste udtryk (*bien entendu*). Det er således ikke helt enkelt at uddele disse point, men jeg har tilstræbt en vis objektivitet og konsistens. Interesserede kan evt. fordybe sig i mine overvejelser vedr. hvert opslag i appendiks.

Et første indtryk af resultatet er positivt, idet begge tekster scorer højt: Lidt mere end 9 ud af 10 opslag i gennemsnit giver pote (Bovary: 90,8 %; Razemon: 92,4 %). Ligeledes er det positivt at ingen opslag var helt resultatløse, idet hvert eneste ord jeg slog op, førte mig hen til en artikel i ordbogen (evt. ad omveje via henvisninger). Der er således ingen af opslagene der har fået værdien 0 i skemaerne.

Det der dog er meget problematisk, er at en meget stor del af opslagene kræver grammatisk viden for at lykkes: 22 af 49 i Bovary og 20 af 53 i Razemon. Problematisk er det naturligvis også at brugeren i mange tilfælde skal vælge den rigtige homograf eller den rigtige betydning: 9 af 49 i Bovary, 14 af 53 i Razemon. Disse problemer er selvfølgelig langt fra noget nyt for ordbogsmagere og -brugere, men det kan alligevel være interessant at få sat tal på. (Jeg er selvfølgelig bevidst om at en anden undersøger kunne være nået til et lidt andet resultat, men jeg tror tendensen er klar).

Hvor meget hjælp får man så som bruger når der kræves grammatisk viden? Bogen giver en del hjælp i form af henvisninger fra former af pronominer og artikler, fx fra *l'* til *le*¹, hvor der gives klare eksempler på både *le, la, les* og *l'* som bestemt artikel. Mindre godt går det med verbernes bøjningsformer: Mystificerende former som *étions* og *fit* kan ikke findes ved hjælp af den trykte bog, og det samme gælder *entra, portait, dormaient* mfl., hvis opslagsform måske er lettere at finde på grund af alfabetisk nærhed. Heldigvis er onlineudgaven meget bedre på dette punkt, for her bliver man faktisk ofte ledt hen til den rigtige artikel. Også *fit* fører til grundformen *faire*, hvor *passé simple* dog ikke nævnes – uden tvivl svært for mindre befæstede brugere.

Vanskelighederne med former som fx præsens konjunktiv dukkede også op i en mere usystematisk, men vel mere realistisk undersøgelse jeg også foretog. Ved lystlæsning i Michel Houellebecqs roman *La carte et le territoire* fra 2010 noterede jeg et antal ord og udtryk som kunne give mig selv eller andre forståelsesproblemer. Opslag på konjunktivformerne *fasse* (af *faire*) og *ait* (af *avoir*) lykkedes delvis, idet kun den første er optaget med beskrivelse og henvisning til infinitiven, mens man ikke får hjælp til den sidste, i hvert fald ikke i den trykte bog. Hvis ordbogen virkelig skal yde hjælp til begyndere og let øvede, der møder disse former i næsten alle tekster, burde den være mere brugervenlig her. Disse problemer kan der dog rådes bod på hvis man slår op i søsterordbogen *Dansk-Fransk*, hvor man i seneste udgave fra 2001 finder en glimrende oversigt på mere end 20 sider over både principper og konkrete former for mere end 100 problematiske verber. Men redaktionen mener åbenbart at den kun er relevant ved produktion og ikke reception, som er *Fransk-Dansks* hovedområde.

Jeg nævner i det følgende et par andre udtryk fra læsningen af Houellebecq:

un ballon de rouge ordinaire (side 198): ‘et glas rød hverdagsvin’. Ordbogen giver de rigtige brikker til forståelsen med ækvivalenter som ‘ballonglas; kugleformet glas’ til *ballon*, ‘rødvin’ til substantivet *rouge* og ikke mindst ‘bordvin, hverdagsvin’ (som gengivelse af *vin ordinaire* under *ordinaire*). Men man skal – som så ofte ved oversættelse af reelle kontekster

– file lidt på det selv.

construire des résidences balnéaires à la con pour des touristes débiles (side 208): ‘bygge latterlige ferieboliger til åndssvage turister’. Det interessante er her det meget folkelige udtryk *à la con*, der tager udgangspunkt i substantivet *con*², som i ordbogen får de ikke helt ækvivalente gengivelser ‘kvindens kønsdele, kusse’ forsynet med stilmarkeringen (*vulg.*). Markeringen passer vel bedst på den sidste oversættelse, mens den første ikke er en registerægte ækvivalent, men en definition. Ordforbindelsen *à la con* er imidlertid behandlet i *con*¹ (‘idiot’), hvor man får hele fire bud på en ækvivalent: ‘forbandet, lorte-, kedelig, latterlig’. Det kan næsten virke overdrevet, men er et godt eksempel på forordets forudskikkelse af at “det uformelle talesprog er blevet kraftigere repræsenteret”.

profiteroles (side 209): et eksempel på den klassiske udfordring med kulturspecifikke størrelser. Ordbogen klarer det nogenlunde med ækvivalenten ‘vandbakkelse med fyld’, der som i det foregående eksempel mere er en forklaring end en ækvivalent. Man savner måske en præcisering af at der er tale om sødt fyld, altså en dessert. Her går det meget bedre ved *éclair*, hvor man får en helt dækkende besked: ‘aflang kage (*med cremefyld*) (fx *éclair au chocolat*). Det i dansk mere integrerede ord *croissant* er rimeligvis gengivet med ‘croissant’ fulgt af den forklarende parentes (*bagværk*).

il a très mal vécu mon départ (side 237): ‘han har haft det meget svært efter at jeg gik fra ham’. Det sværeste er her nok *vécu*, men igen får man god hjælp med henvisninger. Første hurdle kan dog være homograferne *vécu*¹ og *vécu*². Den første er et substantiv i maskulinum: *le vécu* ‘det oplevede’, og nr. 2 er et adjektiv med ækvivalenterne ‘gennemlevet, oplevet’. Hvis man stopper her, er det selvfølgelig ikke godt nok selvom det sidste snerper i den rigtige retning. Heldigvis får man til sidst en henvisning: se også *vivre*². I denne lange artikel vil en erfaren bruger straks gå til halen og lede efter et andet prægnant ord i udtrykket, nemlig *mal*, og få bonus med det andet af de udtryk der er listet her: *mal ~ vivre qc.* komme dårligt igennem noget (fx *elle a mal vécu son divorce*). Udmærket oversættelse; andre muligheder kunne være ‘tage noget tungt’ eller mit eget, lidt friere forslag fra før. Det rigtig gode er eksemplet der rammer helt plet her. Men igen: Det kræver lidt tålmodighed at nå frem til målet.

“Et stift stykke!”

En ordbog med en så lang historie som denne må nødvendigvis slæbe rundt med lettere forældet gods. I forbindelse med denne anmeldelse er jeg stødt på enkelte ækvivalenter der nok burde have været opdateret. Under *celui* finder man udtrykket *elle est forte, celle-là* med ækvivalenten ‘det er et stift stykke!’. Det danske udtryk er vist ikke så gangbart længere (i DDO er det forsynet med kommentaren “gammeldags”). Søger man det samme udtryk under *fort*², får man udover det gammeldags danske udtryk også et lidt mere nutidigt bud, nemlig ‘nej, det er for stærkt!’. Under *déchanter*, der betegnes som (*uformelt*) svarende til markeringen *familier* i TLFi, får man ækvivalenterne ‘slå af på fordringerne, stemme tonen ned’. Selvom det sidste udtryk fastholder den franske metafor med tone og sang, er det næppe velvalgt. Udtrykket *stemme tonen ned* er hverken taget med i DDO, Nudansk Ordbog eller Ordbogen over Faste Vendinger (men står naturligvis i ODS). Mere tidssvarende gengivelser kunne måske være ‘skrue ned for forventningerne, klappe hesten, stikke piben ind’?

“Uformelt”

Jeg har tidligere været inde på markeret sprogbrug som fx *uformelt* og *vulgært*, og i den forbindelse er det interessant at notere sig at de tidligere anvendte markører T (talesprog) og S (slang) ser ud til at være erstattet af hhv. *uformelt* og *slang*. Det er vist en generel forlagsbeslutning der går flere år tilbage, og den virker som sådan meget rimelig. “Talesprog” var i hvert fald næppe dækkende hvis den skulle stå for “uformelt talesprog”, for der findes jo også formelt og højtideligt talesprog. Men det ville nu nok have været rimeligt om den i øvrigt meget klart opstillede og forbedrede vejledning (side 7-11) havde oplyst mere om dette; man indskrænker sig til at skrive at disse markører typisk er “forklarende” eller drejer sig “om emneområde, fagområde etc.”.

Opstilling

En klar forbedring i opstillingen (udover dem jeg nævnte i indledningen) drejer sig om et gammelkendt problem, nemlig præsentationen af de refleksive verber, som fransk er så velforsynet med. I 9. udgave havde de fået deres eget nummer og stod til sidst blandt de nummererede betydninger, hvilket allerede var en forbedring. I 10. udgave er de røget ud af nummereringen, men står efter en venstrestillet firkant der indleder en selvstændig sektion inden de faste udtryk i halen kommer (også indledt med venstrestillet firkant). Eksempel fra artiklen *lever*:

lever² vb. 1 ... 2a ... 2b ...

□ REFLEKSIVT: se ~ 1 løfte sig, rejse sig ...

Til dette kan måske indvendes at man stadig kræver grammatisk viden af brugeren, nemlig genkendelse af et refleksivt verbum, hvor den tidligere opstilling blot viste konstruktionen med *se* ~ (der dog heller ikke imødekommer en bruger der står med et refleksivt verbum i 1. eller 2. person).

Man bemærker at tilden (eller “snøllen” som den redaktionsinternt blev kaldt op til 9. udgave) lever i bedste velgående. Efterhånden har man jo vænnet sig af med at se den i digitale ordbøger (og unge mennesker har måske aldrig mødt den), men det er vel fortsat nødvendigt at bruge den på tryk af pladsøkonomiske grunde?

Afsluttende bemærkninger

Jeg har i dette bidrag forsøgt at finde lidt andre vinkler på beskrivelsen af en ny ordbog. Forhåbentlig har det kastet lidt interessant stof af sig, mens der er masser af aspekter ved 10. udgave af *Fransk-Dansk Ordbog* der ikke er berørt. Mit samlede indtryk er at den trykte ordbog er meget vellykket i layout, præsentation og indhold. Den kræver ganske meget af sin bruger, men giver til gengæld meget ofte rigtig gode svar. Lad os håbe at de gode takter fortsætter i en ny udgave af *Dansk-Fransk Ordbog*!

Referencer

Brink, Lars og Ken Farø (2011): Den svenske forbindelse, version 2010. I: *LexicoNordica* 18, 271-292.
Dansk-Fransk Ordbog (2001). 7. udgave. Gyldendals Røde Ordbøger.

DDO = *Den Danske Ordbog* <ordnet.dk/ddo> (oktober 2013).
Flaubert, Gustave (1857): *Madame Bovary*.
Houellebecq, Michel (2010): *La carte et le territoire*. Éditions J'ai lu (2012).
Nudansk Ordbog via <ordbogen.com> (oktober 2013).
ODS = *Ordbog over det danske Sprog* <ordnet.dk/ods> (oktober 2013) .
Ordbogen over Faste Vendinger via <ordbogen.com> (oktober 2013).
Palmgren, Ulla Gjedde (2013): Gyldendals nye Fransk-Dansk Ordbog. I: *LexicoNordica* 20, 249-257.
Razemon, Olivier (2012): <<http://transports.blog.lemonde.fr/2012/08/30/devant-lecole-attention-panneau-misogyne>> (oktober 2013).
Svensk-dansk ordbog (2010). DSL og JP/Politikens Forlagshus.
TLFi = *Trésor de la Langue Française informatisé* <atilf.atilf.fr/> (oktober 2013).

Henrik Lorentzen
Seniorredaktør
Det Danske Sprog- og Litteraturselskab
hl@dsl.dk

Kend din leksikograf – Jørgen Nørby Jensen, Dansk Sprognævn

Jørgen Nørby Jensen er medredaktør af *Retskrivningsordbogen* (4. udg., 2012), af *Rigtigt kort. Anbefalede forkortelser* (2003) og af netordbogen *Nye ord i dansk 1955 til i dag* (nyeordidansk.dk). Han har desuden redigeret *Politikens Synonymordbog* (14. udg., 2006), ligesom han har fungeret som konsulent på *Politikens Nudansk Ordbog med etymologi* (4. udg., 2010).

Hvornår og hvordan kom du til at arbejde med faget?

Det gjorde jeg kort tid efter at jeg i 2001 var blevet ansat i Dansk Sprognævn. Der skulle udkomme en efterfølger til *Forkortelser i hverdagen* fra 1988, og den blev Marianne Rathje (der ligeledes var nyansat) og jeg sat til at udarbejde. Ingen af os havde beskæftiget os ret meget med leksikografi før, så vi måtte i gang med at lære håndværket fra bunden. Heldigvis kunne vi få kyndig vejledning af mere erfarne kolleger. Hurtigt blev jeg også involveret i nyordsarbejdet i Sprognævnet; først som excerpist og siden som forfatter til flere nyordslister. Da Pia Jarvads *Nye Ord. Ordbog over nye ord i dansk 1955-1998* (Gyldendal, 1999) blev gjort tilgængelig på internettet i 2007 og herefter løbende skulle opdateres med nye artikler, var det derfor naturligt at jeg blev tilknyttet som redaktør. Og det har jeg så været lige siden.

Hvad kan du lide ved leksikografi?

Jeg kan godt lide den systematiske tilgang til stoffet. Der er en vis tilfredsstillelse i at bygge en ordbogsartikel op helt fra bunden og så at sige skabe orden i kaos. Det tiltaler mig desuden at der kommer noget meget konkret ud af ens arbejde. Selvom det jo fx tager lang tid at udarbejde en ordbog som *Retskrivningsordbogen*, kan man hele tiden se at arbejdet skrider fremad.

Samtidig er der tale om et meget alsidigt arbejde, især når det gælder arbejdet med nyordsordbogen: Den ene dag pløjer man gamle ordbøger igennem for at tjekke om et formodet nyt ord nu alligevel skulle vise sig at være gammelt. Den næste dag leder man efter velegnede citater i ordsamling, tekstkorpusser og på nettet. Og den tredje dag fordyber man sig i et eller andet underligt fagområde for at finde frem til den nøjagtige betydning af et bestemt ord.

Og så er der jo også glæden ved fx at have udarbejdet en god betydningsforklaring eller at have opdaget en særlig interessant etymologi!

Hvad bryder du dig ikke om ved feltet?

Som ordbogsredaktør kommer man vidt omkring. Man bliver tvunget til at beskæftige sig med emner som man ellers aldrig ville have skænket en tanke, og det kan da godt være lidt frustrerende at kun en brøkdel af alt det man finder frem til, kan presses ind i en ordbogsartikel. Så må der skæres fra med hård hånd, og det kan godt gøre lidt ondt.

I det hele taget kan der ligge temmelig meget arbejde bag en enkelt lille ordbogsartikel – det kan fx tage enormt lang tid at udarbejde en kort og præcis betydningsforklaring – og det kan undertiden være svært at forklare for udenforstående: Hvordan kan så lidt dog tage så lang tid?!

Har du nogen leksikografiske kæpheste?

Jeg har vist en del, tror jeg, men for tiden går jeg meget op i udvælgelse og beskæring af citater til nyordsordbogen: De må ikke være for lange, og der må ikke være for mange af dem. Citaterne skal selvfølgelig først og fremmest dokumentere at et ord eksisterer, men jeg synes også det er vigtigt at de om muligt siger noget om fx betydningen, udtalen, oprindelsen, årsagerne til ordets opståen, holdningerne til det osv. Vi skal ikke have en masse ”intetsigende” citater i ordbogen!

En anden af mine kæpheste er datering og tilbagedatering af ord. Jeg kan bruge utrolig lang tid – nogen ville sige urimelig lang tid! – på at forsøge at finde frem til første tilgængelige belæg, også selvom det jo ret beset er en umulig opgave at datere ord og udtryk helt nøjagtigt. Men man må benytte sig af de kilder man har adgang til, og jo flere kilder man benytter, jo større er muligheden for at man kan rykke en orddatering et eller flere år tilbage i tiden. En særlig stor tilfredsstillelse er det selvfølgelig når jeg kan tilbagedatere et ord i forhold til oplysningerne i *Den Danske Ordbog*.

Hvad er du mest stolt af at have lavet?

Jeg er uden tvivl mest stolt af at have været med til at redigere Retskrivningsordbogen.

Hvad er din største bommert?

Egentlige bommerter har jeg vist (endnu) ikke begået, men jeg har da lavet nogle dumme småfejl med tiden. I Retskrivningsordbogen fra 2012 er der betydningsidentificerende oplysninger ved langt flere opslagsord end tidligere, men dermed er der selvfølgelig også mange flere muligheder for at man som redaktør kan begå fejl. Ordforbindelsen *tour de force* var jeg kommet til at forklare med *kraftpræsentation* (i stedet for *kraftpræstation*). Fejlen er faktisk først blevet rettet i tredje oplag af ordbogen, og det var ikke engang mig selv der opdagede den, men derimod en årvågen bruger. Det kan godt ærgre mig lidt.

Fortæl en god leksikografisk anekdote

Det bedste jeg kan finde på, er vist den om ”det tykke drøv”! I alle officielle retskrivningsordbøger siden 1872 har man under opslagsordet ”drøv” kunnet finde eksemplet ”(at) tygge drøv”, men i 1986-udgaven af Retskrivningsordbogen var det på mystisk vis blevet ændret til ”tykke drøv”. Fejlen blev først rettet i 5. oplag fra 1988. I 1996-ordbogen var redaktørerne kommet til at indføre stavemåden ”subwhoofer” (i stedet for det korrekte ”subwoofer”); den fik lov at overleve i to oplag.

Om ikke andet kan man jo af sådanne historier lære at ingen ordbøger er uden fejl, og sådan må det jo nødvendigvis være så længe det er mennesker der udarbejder ordbøger.

Beskriv en typisk leksikografisk arbejdsdag/arbejdsproces for dig

For tiden består mit leksikografiske arbejde primært i at redigere artikler til nyordsordbogen, og typisk vil jeg begynde med at vælge et ord ud som jeg vil undersøge nærmere. Det kan være et ord jeg er stødt på i en avis, i en bog eller på nettet, eller det kan være et ord jeg har hørt. Hvis ordet står i Ordbog over det danske Sprog (eller i supplementet hertil), må det droppes. Så er det dokumenterbart ældre end 1955 og falder dermed uden for den periode vi beskriver i nyordsordbogen. Men hvis jeg ikke umiddelbart kan bevise at ordet er ældre end 1955, har det så at sige bestået den første optagelsesprøve til nyordsordbogen, og herefter kan jagten på ældste tilgængelige belæg begynde. I Dansk Sprognævns ordsamling vil jeg

finde det ældste eksempel nævnet har noteret, og så vil jeg supplere med søgninger i Infomedia, Google Books, Politikens avisarkiv, diverse ordbøger mv. indtil jeg ikke kan føre ordet længere tilbage. Herefter kan jeg notere årstallet for første belæg, vel vidende at der naturligvis aldrig kan være tale om andet end en omtrentlig datering. Undertiden vil det ældst tilgængelige belæg være at finde i ordsamlingen, andre gange i Infomedia, og atter andre gange et helt tredje sted. Men det kan man aldrig vide på forhånd; det kræver nærmere undersøgelser.

Alle ord i nyordsordbogen illustreres med et eller flere citater, og her kan det ligeledes være nyttigt at konsultere ordsamlingen for at finde velegnede belæg. I de store elektroniske tekstsamlinger vil man stort set altid kunne finde citater med et hvilket som helst ord, men citaterne i ordsamlingen har den fordel at de er blevet filtreret gennem en reflekteret sprogiagttagers bevidsthed: Der er en grund til at et ord er blevet excerperet. Endelig skal også etymologi, forholdet til beslægtede ord mv. undersøges og beskrives. I praksis foregår de forskellige opgaver selvfølgelig mere eller mindre sideløbende.

Hvilket opslagsværk kan du ikke undvære?

Det er svært at pege på et enkelt opslagsværk. Gælder sproget.dk? Her får man jo adgang til flere opslagsværker på én gang, og det er særdeles nyttigt.

Har du en leksikografisk våd drøm?

Jeg har måske snarere en drøm om flere og bedre søgeværktøjer. Infomedia er svær at undvære i arbejdet med datering af ord og udtryk, men kilderne er sparsomme jo længere tilbage før 1990 man kommer. Jeg synes det ville være fantastisk hvis der blev opbygget et pålideligt korpus med tekster fra 1950'erne og frem, og søgefaciliteterne skulle selvfølgelig også være i orden. Sammen med Sprognævnets ordsamling, KorpusDK og Infomedia ville det med et sådant korpus være muligt at datere og beskrive det nyere ordforråd i dansk langt mere nøjagtigt end det er tilfældet i dag.

Jørgen Nørby Jensen
Informationsmedarbejder
Dansk Sprognævn
jn.jensen@dsn.dk

Moths Ordbog online

Af Marita Akhøj Nielsen

skåne — Moths ordbog

mothsordbog.dk/ordbog?query=skåne&search=Søg

MOTH'S ORDBOG
HISTORISK ORDBOG CA 1700

Sideoversigt Tilgængelighed Kontakt English

Du er her: Forside / Moths Ordbog / Ordbog

Ikke det rigtige opslagsord? Se flere ord med samme stavning under søgeresultatet til højre.

Skåne. Svec. Schaane. Germ. et Belg. Schonen. Gall. la Scanie. Er et land i Danmark, og en stor nestene. har halland, Smaland og Bleging til nør, til de andre kanter Østersøen, Øresund og kattedattet[.] Er 23 mile langt og 16 mile brødt. Hovedstaden er Lund by. bléf afståen til Sverrig år 1658 ved den Roskildske Freds fordrag. Scania.

fra Moths danske ordbog. Leksikonnet

© Det Danske Sprog- og Litteraturselskab med støtte fra Carlsbergfondet | Privatlivspolitik | Copyright

Næsten 300 år efter at Matthias Moth afsluttede arbejdet på sin store ordbog, kan Det Danske Sprog- og Litteraturselskab nu offentliggøre en betaversion af en digital udgave, mothsordbog.dk. Udgivelsen er en del af projektet Barokkens opdyrkning af det danske sprog, som er finansieret af Carlsbergfondet.

Moths Ordbog er den første store ordbog over det danske sprog, udarbejdet i perioden 1686-1717. Den er – også i international sammenhæng – enestående ved sin interesse for dagligdagens sprog, som det taltes af den brede befolkning. Den registrerer ikke bare ordenes betydning, men også deres udtale, bøjning og brug, især i faste vendinger af alle typer. Trods flere forsøg har storværket aldrig tidligere været publiceret.

Selvom vi stadig arbejder på onlineudgaven, har vi valgt at publicere Moths Ordbog i en betaversion. Vi anser materialet for så betydningsfuldt, at selv en simpel onlineversion er en milepæl – med 300 års forsinkelse.

Matthias Moth

Matthias Moth (1649-1719) var højt placeret embedsmand under Christian V. Han begyndte at indsamle stof til sin store ordbog på højden af sin karriere, og efter sin afskedigelse ved kongens død i 1699 kunne han hellige sig redaktionen af ordbogen. Ved sin død efterlod han et omfattende håndskriftmateriale. I alt 62 foliobind er bevaret som et af Det Kongelige Biblioteks klenodier.

Ordbogens anlæg og omfang

Ordbogen er tosproget, dansk-latin og latin-dansk. Den dansk-latinske del er langt den største og mest betydelige, mens den latinsk-danske er et rent glossar. Onlineudgaven omfatter kun den dansk-latinske del.

Det bevarede materiale repræsenterer forskellige redaktioner. Oprindelig ordnede Moth artiklerne alfabetisk, men i den sidste redaktion splittede han materialet op i to, dels en verbalordbog, dels en art leksikon med fremmedord og artikler om geografi, medicin, botanik, zoologi og anatomi. Det er sidsteredaktionen af både verbalordbog og leksikon, der nu udgives, suppleret med første version af de bind, som brændte under englændernes bombardement af København i 1807 (O, P og R).

Moths Ordbog er også i helt bogstavelig forstand et storværk: I onlineudgaven er der 109.096 søgbare opslagsord. Til sammenligning: Ordbog over det danske Sprog har 225.000 opslagsord og Den Danske Ordbog 96.965.

Onlineudgaven

Den digitale udgave af Moths Ordbog bygger på en afskrift af originalen fra 1940'erne og 50'erne, som er blevet indtastet i en database og viderebehandlet. Vi arbejder stadig med korrekturlæsning, opmærkning og opløsning af forkortelser. Desuden planlægger vi avancerede søgefaciliteter, forskningsbaserede introtekster, linkning til skanninger af originalen og en monografi på engelsk.

Marita Akhøj Nielsen

Ledende redaktør

Det Danske Sprog- og Litteraturselskab

man@dsl.dk

The screenshot shows the Moths Ordbog website in a web browser. The browser's address bar shows the URL: `mothsordbog.dk/ordbog?select=Stjerne.c&query=stjerne`. The website has a blue header with the logo 'DSL' and 'MOTHS ORDBOG HISTORISK ORDBOG CA. 1700'. Navigation links include 'Sideoversigt', 'Tilgængelighed', 'Kontakt', and 'English'. On the left, there is a sidebar with 'Moths Ordbog' and a search bar. Below the search bar, there are links to 'Ordbog', 'Om Moths Ordbog', 'Om ordbogen', 'Hjælp til søgning', and 'Stavning og særlige tegn'. A 'Se også' section lists 'Den Danske Ordbog', 'Ordbog over det danske Sprog', 'Renaissancens sprog i Danmark', 'Gammeldansk Ordbog', and 'Ludvig Holbergs Skrifter'. The main content area displays the entry for 'Stjerne'. It starts with a definition: 'Stjerne, Cimbris Stian. monosyllabum./en/ ner. Er en skinnende klod på himmelen, som synes at give mange stråler fra sig. Stella. Cic.' followed by five numbered items: 1. '2. kaldes en lille hvid plet i hestens pande. Stella. Br. Asteriscus.', 2. '3. Et tegn, som settes i bøger hoß noget merkverdigt. Obeliscus. Plin.', 3. '4. tegn til lykke eller ulykke. Omen. Cic.', 4. '5. En stjerne lignelse. Stellæ figura.', and 5. 'en ridder stjerne. Insigne equitum auratorum.' Below these are several Latin phrases: 'Himlen er fuld af stierne. Cælum astris distinctum est et ornatum. Cic.', 'der er ikke en stjerne på himmelen. Non apparet Sydus. Hor.', 'Hand er født under den stjerne. ex eâ affectione cæli primum spiritum duxit. Cic.', 'Hand er født under en gød stjerne. Amico Hercule natus. Br.', 'Hand har en gød stjerne. Albæ gallinæ filius est. Br.', 'Hand har en hoi stjerne på himmelen. Capram cælestem orientem conspexit. Br.', and 'Hand har ingen gød stjerne.' On the right, there is a search bar with 'stjerne' entered and a 'Søg' button. Below the search bar, there are tabs for 'Søgeresultat' and 'Alfabetisk liste'. A list of 'Opslagsord (12)' is shown, including 'Fast stjerne', 'Krybende stjerne urt', 'Rank stjerne urt', 'Rød stjerne urt', 'Stjerne', 'Stjerne', 'Stjerne eller Stian', 'stjerne eller Stiern', 'Stjerne Hyasint', 'Stjerne øgle', 'Strand stjerne urt', and 'Vankende stjerne'.

Mindeord

Ordbogsredaktør Christopher Sanders

11. juli 1948 – 1. september 2013

Christopher Sanders blev kandidat i engelsk sprog og litteratur ved University of Cambridge i 1970. Det var imidlertid ikke hans studier i engelsk, der skulle fylde mest i hans liv, idet han fandte interesse for norrønt, hvilket førte ham til Island, hvor han tog en BA i islandsk ved Islands Universitet i 1974. Samme år flyttede han til København, hvor han fortsat var stærkt engageret i islandsk sprog og kultur, noget der skulle være ved livet ud. I 1981 blev Chris, som han kaldtes af kolleger og venner, tilknyttet Den Arnamagnæanske Kommissions store ordbogsprojekt, Ordbog over det norrøne prosasprog (ONP), Københavns Universitet, hvor også hans kone, Helle Degnbol, var redaktør i årene 1979-2013, og hvor han blev ansat i en fuldtidsstilling i 1994 med særligt ansvar for de engelske definitioner i ordbogens trykte bind 1-3 (1995-2004), en arbejdsopgave han videreførte efter ordbogens overgang til digital netversion.

Inden for det leksikografiske område affattede Chris desuden en islandsk-engelsk ordbog, som han udgav i 1989 sammen med Sverrir Hólmarsson og John Tucker.

Hans forskningsområde lå inden for de norrøne oversættelser af oldfransk høvisk litteratur, riddersagaer, som førte til en række tidsskriftartikler og en udgave af *Beyers saga* (2001). På baggrund af sit arbejde med denne saga fik Chris tildelt ph.d.-graden ved University of Cambridge i 2003.

I de senere år arbejdede han bl.a. på en elektronisk udgave af *Agulandus þáttur* i *Karlsmagnús saga*.

Ud over at være en alsidig og engageret forsker, var Chris en overordentlig generøs person. Han viste stor åbenhed og nysgerrighed over for sine medmennesker og var altid imødekommende over for nye forskere, studerende og gæster, der var på studieophold ved Den Arnamagnæanske Samling. Han var en sand iværksætter, der gav sig tid til at tale med andre forskere og fremsætte nye ideer og forslag til deres projekter.

Chris' kontor var udstyret med glasvæg og glasdør, hvilket tilsyneladende ikke generede ham. Når man gik forbi, kunne man se ham sidde og arbejde koncentreret eller være dybt engageret i en samtale med nogen. Hvis han fik øje på den forbipasserende, smilede han og vinkede: sådan vil vi altid mindes ham.

På kollegernes vegne:

Simonetta Battista
Ordbogsredaktør
Ordbog over det norrøne prosasprog
Nordisk Forskningsinstitut
Københavns Universitet
sb@hum.ku.dk

COST and benefit - et europæisk netværk for e-lexicography

Af Henrik Lorentzen

COST står for COoperation in Science and Technology og er en europæisk organisation til fremme af forskningssamarbejde. Organisationen har eksisteret i mere end 40 år og bliver nu interessant for LEDA's medlemmer og andre danske leksikografer. Der er nemlig bevilget penge til en Action (som det hedder i denne jargon) der har som formål at etablere et europæisk netværk for e-leksikografi.

Historien bag dette tiltag går et par år tilbage, hvor en række større europæiske ordbogsprojekter var samlet til møde i Berlin. Her opstod tanken om et sådant netværk for især store videnskabelige ordbøger. DSL og andre ordbogsprojekter i Norden blev kontaktet af chefen for Svenska akademiens ordbok, Anki Mattisson, fordi vi evt. kunne være interesserede i at deltage. Vi meddelte uforpligtende vores interesse, og undertegnede blev kontaktperson. I de følgende måneder blev projektet gradvis mere konkret, idet der blev forfattet en ansøgning om at blive et COST-projekt med på det tidspunkt 16 europæiske lande som deltagere.

I foråret 2013 blev ansøgningen imødekommet, og dermed var COST Action IS 1305 født (læs mere på <http://www.cost.eu/domains_actions/isch/Actions/IS1305?>). Som det foreløbig ene danske medlem af den såkaldte Management Committee har jeg deltaget i det første møde i Bruxelles, hvor planen for COST-aktionen blev præsenteret og diskuteret. Den løber i fire år, og aktiviteterne vil især foregå i rammerne af fire Working Groups:

Working Group 1: Integrated interface to European dictionary content

Working Group 2: Retro-digitized dictionaries

Working Group 3: Innovative e-dictionaries

Working Group 4: Lexicography and lexicology from a pan-European perspective

Et væsentligt indslag i samarbejdet bliver etableringen af en fælles portal for europæiske ordbøger, og her går arbejdet allerede i gang i januar ved et møde i Leiden. I de kommende tre år vil der blive arrangeret Training Schools indenfor arbejdsgruppe 2, 3 og 4.

Som nævnt har Danmark to pladser i styringskomitéen, og jeg vil derfor opfordre interesserede til at lægge billet ind på den anden plads. Det kan man gøre ved at henvende sig til mig (<hl@dsl.dk>) eller til den institution der står som Grant Holder, nemlig Instituut voor Nederlandse Lexicologie i Leiden. Man kan skrive direkte til lederen Martin Everaert (<martin.everaert@inl.nl>) eller til den generelle adresse <cost@inl.nl>.

Henrik Lorentzen

Seniorredaktør

Det Danske Sprog- og Litteraturselskab

hl@dsl.dk

Appendiks (anmeldelse af Fransk-Dansk Ordbog)

Af Henrik Lorentzen

Flaubert: Madame Bovary			
Enhed	Succes	Kommentar	Grammatik
Nous	1		ja
étions	0,5	ikke på alfabetisk plads – online?	ja
À	1	men uoverskuelig artikel; måske dækket af 1c (uden eks.) eller snarere 1f	
l'	1	henvisning til <i>le</i> ¹ , hvor <i>la</i> nævnes	ja
Étude	1	udtrykket <i>être à l'étude</i> findes dog med en helt anden oversættelse	
quand	1	der skal dog først vælges korrekt homograf (2) og dernæst ækvivalent (ingen eks.)	
le	1	vælg rigtig homograf (1) – klare eks. til normal brug	ja
Provisieur	1		
entra	0,5	ikke på alfabetisk plads; artiklen <i>entrer</i> giver svar	ja
suivi	1	der skal dog vælges rigtig homograf (2), der bl.a. henviser til <i>suivre</i>	ja, delvis
d'	0,5	henvisning til <i>de</i> , hvor anvendelsen findes i bet. 16	ja, delvis
un	1	vælg rigtig homograf (ud af 5; nr. 3)	ja
nouveau	1	vælg rigtig homograf (1)	
habillé	1	eget opslagsord, men også <i>s'habiller en</i> (= 'som')	
en	1	vælg homograf (1), begge er store artikler; hjælp i bet. 4, 8	ja, delvis
bourgeois	1	vælg homograf; <i>en bourgeois</i> under 1 ('civilklædt') – delvis OK her	
et	1		
d'	0,5	jf. tidligere	
un	1	jf. tidligere	
garçon	0,5	bet. 'dreng' findes naturligvis, men ikke <i>garçon de classe</i>	
de	0,5	den forbindende brug er ikke beskrevet	ja
classe	0,5	lidt hjælp i form af <i>livre de classe</i> = 'skolebog'	
qui	0,5		ja
portait	1		ja

un	1	jf. tidligere	
grand	1		
pupitre	1		
Ceux	1	henvisning til <i>celui</i> , eks. med <i>celui qui</i>	ja
qui	1		ja
dormaient	1		
se	1	<i>se réveiller</i> er oversat her = ‘vågne’	ja, delvis
réveillèrent	1	<i>se réveiller</i> er med: ‘vågne (op)’	
et	1		
chacun	1		
se	1		ja
leva	1	<i>se lever</i> er med	
comme	1	vælg homograf (1), bet. 1	
surpris	1	eget opslagsord med fine ækvivalenter, henv. til <i>surprendre</i> med flere ækviv.	
dans	1	bet. 1 eller 6 (sted eller tid)	
son	1	vælg homograf (3); ‘hans/sin’ – ingen hjælp her	ja, dansk gram.
travail	1	bet. 1	
Le	1	vælg rigtig homograf (1) – klare eks. til normal brug	ja
Proviser	1		
nous	1	‘os’ er med som ækvivalent	ja
fit	1	ikke på alfabetisk plads – under <i>faire</i> finder man ikke <i>faire signe</i>	ja
signe	1	<i>faire signe à q.</i> er med	
de	1	man finder ikke ‘til’ som mulighed	
nous	0,5	‘os’ er med som ækvivalent, her skal det være reflektivt	ja
rasseoir	1	<i>se rasseoir</i> er med	
	44,5	af 49, dvs. 90,8 %	

Tabel 1: Resultater fra Flaubert.

Razemon			
Enhed	Succes	Kommentar	Grammatik
Devant	1		ja
l'	1	henvisning til <i>le</i> ¹ , hvor <i>la</i> nævnes	ja
école	1		ja
attention	1	interjektional brug dækket	ja
panneau	0,5	bet. 2 er vel mest alm. - 'bekendtgørelser' virker lidt bedaget	ja
misogyne	1	vælg rigtig homograf (2)	ja, delvis
L'	1	henvisning til <i>le</i> ¹ , hvor <i>la</i> nævnes	
école	1		ja
la	1	henvisning til <i>le</i> ¹ , hvor <i>la</i> nævnes	
rentrée	0,5	svært at finde den rigtige bet. – gemmer sig under <i>rentrée scolaire</i>	
le	1	vælg rigtig homograf (1) – klare eks. til normal brug	
poids	1		
des	0,5	vælg rigtig homograf (2); henvisning til <i>un</i> ³ hvor <i>des</i> ikke behandles	ja
cartables	1		
les	1	vælg rigtig homograf (1), henvisning til <i>le</i> ¹ , klare eks.	ja
marronniers	0,5	ordspil på bet. 'tilbagevendende artikel' kommer ikke frem	
Ceux	1	henvisning til <i>celui</i> , eks. med <i>ceux de</i>	ja
de	1	bet. 1, nr. 2 ('i')	
la	1	henvisning til <i>le</i> ¹ , hvor <i>la</i> nævnes	ja
cour	1		
de	1		ja
récréation	1	<i>cour de récréation</i> = 'skolegård' er med	
bien	1	vælg homograf (2) og find udtrykket <i>bien entendu</i>	ja
entendu	1		
qui	1		ja
croulent	1	find frem til ækvivalenten 'segne'	
sous	1		

les	1	vælg rigtig homograf (1), henvisning til <i>le¹</i> , klare eks.	
bogues	1	vælg rigtig homograf (2)	
et	1		
non	1	vælg rigtig homograf (2)	ja
les	1	vælg rigtig homograf (1), henvisning til <i>le¹</i> , klare eks.	
sujets	1	vælg rigtig homograf (2)	
attendus	0,5	ingen af de to homografer hjælper, men <i>attendre</i> har svaret	ja
que	1	vælg rigtig homograf (1) – meget omfattende artikler	
les	1	vælg rigtig homograf (1), henvisning til <i>le¹</i> , klare eks.	
journalistes	1		
agitent	1	man skal finde ‘vifte (med)’	
chaque	1		ja
année	1	her finder man <i>chaque année</i>	
Et	1		ja
puis	1	<i>et puis</i> er med som udtryk	
ces	1	henv. til <i>ce²</i> , klare eksempler	
panneaux	0,5	jf. tidligere	
qui	1		
invitent	1	bet. 2 – desværre ingen eks.	
les	1	vælg rigtig homograf (1), henvisning til <i>le¹</i> , klare eks.	
automobilistes	1		
à	0,5	ingen præcis bet. passer, men ‘til’ kan bruges	
penser	1	vælg homograf (2), men forhåbentlig let; <i>penser à</i> er med	
à	0,5	ingen præcis bet. passer, reddes af <i>penser à</i>	
nos	1	henv. til <i>notre</i>	ja
enfants	1		
	49	af 53, dvs. 92,4 %	

Tabel 2: Resultater fra Razemon.